

Jurica Polančec
Staroslavenski institut
Demetrova 11, HR-10000 Zagreb
jpolancec@stin.hr

IMENICE I-OSNOVA ŽENSKOG RODA U HRVATSKOM CRKVENOSLAVENSKOM JEZIKU

U članku se prvi puta donosi iscrpan popis imenica *i*-osnova ženskog roda posvjedočenih u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku. Popis se temelji na građi za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*. Zbog zahtjevnosti građe u radu se opširno iznosi metodologija prikupljanja i klasifikacije imenica te se iznose kriteriji za prepoznavanje imenica *i*-osnova. Postupak je rezultirao popisom od 334 imenice *i*-osnova u građi od otprilike 17 tisuća riječi. Prema postavljenim kriterijima imenice se dijele u tri skupine: 1) imenice koje pokazuju isključivo oblike *i*-osnova (čiste *i*-osnove); 2) imenice koje uz oblike *i*-osnova pokazuju i oblike *a*-osnova ili *o*-osnova (mješovite *i*-osnove); 3) imenice nejasna statusa, za koje se prema unutarnojezičnim i/ili poredbenopovijesnim kriterijima može pretpostaviti da bi mogle pripadati *i*-sklonidbi, ali za to u građi nema dovoljno argumenata. Prikupljeni se popis uspoređuje s popisom imenica *i*-osnova u staroslavenskom jeziku. Pritom je utvrđeno znatno povećanje broja imenica tvorenih sufiksom *-ostv* u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku te je uočen niz imenica koje se u dvama jezicima ne poklapaju u deklinaciji.

1 Uvod

1.1 Specifičan položaj *i*-sklonidbe u slavenskim jezicima

U suvremenim slavenskim jezicima sustav imeničke promjene u načelu uvijek počiva na trima sklonidbama.¹ To su *o*-osnove za imenice muškog i

¹ U radu će se bez razlike u značenju upotrebljavati termini sklonidba, deklinacija, osnova i promjena. Sklonidbe će se nazivati tradicionalnim nazivima: *o*-sklonidba za imenice tipa *stol*, *selo* (umjesto *a*-sklonidba) te *a*-sklonidba za imenice tipa *žena*,

srednjeg roda, zatim *a*-osnove, gdje uz nešto primjera muškog roda veći-
na imenica pripada ženskom rodu te *i*-osnove, gdje su danas sve imenice
ženskog roda.²

Imenice *i*-osnova unutar takvog sustava slavenske sklonidbe izdvaja-
mo po trima glavnim karakteristikama: nominativ jednine odgovara os-
novi, odnosno završava na suglasnik (N jd. *skrb* prema osnovi *skrb-*), geni-
tiv jednine završava na *-i* (*skrbi*) i sve su imenice isključivo ženskog roda
(*ova skrb*).

Opisani sustav proizašao je iz znatne reorganizacije općeslavenskog
sustava imeničke promjene, a u kojem je bilo zastupljeno znatno više sklo-
nidbenih obrazaca. Obično ih se izdvaja dvanaest, a među njima se razli-
kuju tri obrasca glavnih promjena za svaki od triju gramatičkih rodova
te devet sporednih obrazaca (Sussex i Cubberley 2006:249; usp. Marko-
vić 2007:15–16; Lukežić 2015:11–12). Među tri glavna obrasca pripadaju
već spomenute *o*-osnove za muški rod i *o*-osnove za srednji rod te *a*-osno-
ve za ženski rod.³ U devet sporednih obrazaca ubrajamo *i*-osnove ženskog
i muškog roda, *u*-osnove muškog roda, *v*-osnove ženskog roda, *s*-osnove
srednjeg roda, *n*-osnove muškog i srednjeg roda, *t*-osnove srednjeg roda i
r-osnove ženskog roda.

Reorganizacija takvog sustava djelovala je u većini slučajeva po načelu
jednoobraznog vezivanja sklonidbenog tipa uz gramatički rod (Brozović i
Ivić 1988:20) i to na način da su se imenice sporednih sklonidbi priklanjale
onoj sklonidbi glavnih promjena s kojom dijele rod. Tako je imenica *u*-os-
nova *medь* prešla u *o*-osnove jer je muškog roda, suglasnička imenica *telę*
isto tako jer je srednjeg, a imenica *svekry* imenicama *a*-osnova jer je žen-
skog roda (i danas glasi *svekrva*). U manjem broju slučajeva ključan je fak-
tor bio glasovni sastav, a ne rod, što ponajprije vidimo kod nekih *i*-osno-
va ženskog roda, koje su tijekom jezične povijesti prešle u *o*-osnove muš-
kog roda vjerojatno zbog toga što u nominativu jednine završavaju na su-
glasnik (npr. *rat*, *miš*, *dlan*), dok se dio takvih imenica u promjeni deklinac-
ije vodio svojim rodom pa su svoj rod sačuvale, ali su sačuvavši svoj rod
prešle u *a*-osnove (npr. *sjena*, *kazna*).

vođa (umjesto *e*-sklonidba). Kod *i*-sklonidbe nema razlike između tradicionalne i kro-
atističke nomenklature.

² Ovdje zanemarujemo tzv. dopunske sklonidbene tipove u suvremenom hrvat-
skom jeziku (Tafra 2004:171–172; Pišković 2011:86–90), kao i razne slične slučajeve ka-
kve nalazimo u drugim slavenskim jezicima.

³ Pritom *o*-sklonidba i *a*-sklonidba razlikuju tvrdu i meku inačicu, ali taj podatak
nam ovdje nije važan. Ako bismo te inačice brojili kao zasebne obrasce, onda bismo
imali šest obrazaca glavnih promjena te petnaest obrazaca ukupno.

Imenice *i*-osnova ženskog roda dijelom se izdvajaju od ovih tendencija. Iako je *i*-promjena jedna od sporednih sklonidbi, ona je opstala u praktički svim slavenskim jezicima unatoč tome što predstavlja „dodatan“ obrazac za imenice ženskog roda.⁴ Nasuprot njima, imenice srednjeg roda pripadaju isključivo *o*-osnovama, dok imenice muškog roda većinom pripadaju istim tim osnovama, a manji dio „posuđuje“ svoje oblike od *a*-osnova (npr. *vođa*). Drugim riječima, muški i srednji rod nemaju sličan dodatni sklonidbeni obrazac. Prema svemu navedenom dolazimo do uvida da imenice *i*-sklonidbe predstavljaju zanimljiv slučaj s pozicije povijesnog razvoja slavenske sklonidbe i gramatičkog roda. Izrazito je neobično što se taj segment sklonidbenog sustava očuvao i opstao unatoč pritiscima već spomenutih razvojnih silnica unutar sustava slavenske sklonidbe.

Činjenica da je od svih sporednih promjena opstala upravo *i*-promjena može se vjerojatno povezati sa sudbinom sufiksa *-ostv*, vrlo produktivnog sufiksa za tvorbu apstraktnih imenica od pridjeva posvjedočenog još od najstarijih vremena (Matasović 2014:50). Njegova produktivnost omogućila je stvaranje novih imenica *i*-sklonidbe te time ojačala status već postojećih imenica *i*-sklonidbe, što je primjetno već u staroslavenskom jeziku (Lunt 2001:72; Trunte 2021:27).

Treba napomenuti i to da je od svih sporednih promjena *i*-promjena jedina koja pokazuje tragove produktivnosti u staroslavenskom jeziku, a njezina produktivnost se ne očituje samo kroz sufiks *-ostv*. Naime, u nju su ušle neke grčke posuđenice (npr. *eresv* ‘hereza’, *vpostasv* ‘bit’), ali i neka strana osobna imena (*rahiilv*, *juditv*, *elisavetv*). Isto tako, u staroslavenskom jeziku vidimo tragove snažnog utjecaja *i*-promjene na druge dvije sporedne sklonidbe ž. roda, *r*-promjenu i *v*-promjenu, ali i na sporedne sklonidbe drugih rodova (Hamm 1958:131–133).⁵ To znači da je *i*-promjena imala svojevrsnu prednost pred imenicama drugih sporednih promjena. Međutim, već u najranijem periodu, netom nakon općeslavenskog razdoblja, produktivnost *i*-promjene gubi se osim u slučaju sufiksa *-ostv* i takvo je stanje očuvano do danas, pa se tako danas u hrvatskome strana ženska imena na suglasnik ne dekliniraju (*Ines*, *Ingrid* itd.), a isto tako u nju ne mogu ući ni neizvedene posuđenice (Babić 2006; usp. Marković 2007:16).

⁴ Tek u rijetkim slučajevima susrećemo stapanje *i*-osnova *s* (*j*)*a*-osnovama, npr. u lužičkosrpskom (Stone 1993:619) ili u nekim sjevernočakavskim govorima, npr. u govoru Orbanica (Kalsbeek 1998:109).

⁵ Rezultat je tog utjecaja primjerice to što se danas u hrvatskome imenice *ljubav* i *krv* iz *v*-osnova te imenica *kíi* iz *r*-osnova sklanjaju kao *i*-osnove. Ostale imenice *v*-osnova te druga imenica *r*-osnova (*mati*) sklanjaju se kao *a*-osnove.

Konačno, nestanak sporednih imeničkih promjena može se povezati s time što svaka od njih ima ograničen broj članova (usp. popise u Trunte 2021:27, 39, 40), a ponekad se i ističe njihova semantička neizrazitost, odnosno nepostojanje jasne semantičke jezgre tih sklonidbenih tipova (Lukežić 2015:20). Iznimka su u oba smisla ponovno *i*-osnove ženskog roda jer su bile i ostale prilično brojne, a semantički obuhvaćaju većinom imenice apstraktnog značenja uz vrlo malen broj imenica konkretnog značenja te potpuni izostanak imenica koje znače ženske osobe.⁶

1.2 Ciljevi i opseg rada

Upravo spomenute razvojne crte slavenske sklonidbe dobro su poznate iz literature, ali nedostaju studije specifično posvećene imenicama *i*-osnova, posebice studije iz ranijih povijesnih perioda. U ovome se radu ta praznina popunjava opisom imenica *i*-osnova ženskog roda u hrvatskom crkvenoslavenskom (hcs.) jeziku te se taj opis uspoređuje sa stanjem u staroslavenskom (stsl.) jeziku. S pomoću takve usporedbe pokušavaju se izdvojiti razvojne crte imenica *i*-sklonidbe, odnosno daje se prikaz kako se mijenjao popis tih imenica i po kojim pravilima. U analizi će posebno zanimljive biti imenice kod kojih se primjećuje pripadnost dvjema deklinacijama (**mješovite *i*-osnove**) te ih se suprotstavlja imenicama koje se dosljedno sklanjaju po *i*-sklonidbi (**čiste *i*-osnove**). Kod mješovitih *i*-osnova prepoznamo dva oblika miješanja: miješanje s oblicima *o*-osnova (*dovolb*, *-a*, m. i *dovolb*, *-i*, ž. ‘dostatnost’) te miješanje s oblicima *a*-osnova (npr. *stranb*, *-i*, ž. i *strana*, *-i*, ž.). Oba su nam tipa miješanja poznata iz suvremenog jezika (*pelud*, m./ž. i *vrst/vrsta* ž.).

Ciljevi rada konkretnije se mogu postaviti na sljedeći način. Glavni je cilj uspostaviti popis imenica *i*-promjena u hrvatskom crkvenoslavenskom, a koji dosad nije nigdje bio dostupan. U vezi s tim cilj je ujedno i razraditi kriterije kako prepoznati imenicu *i*-sklonidbe u ovom jeziku, što kod riječi s oskudnim brojem potvrda ponekad nije trivijalno, kao i ukazati na problematične slučajeve. Nadalje, cilj je unutar tako uspostavljenog popisa posebno istaknuti imenice s mješovitom (kolebljivom, promjenjivom) sklonidbom te opisati tipove dvostrukosti koji su zabilježeni u građi. Konačno, jedan je od ciljeva dati usporedbu fonda riječi *i*-promjene u hcs. s fondom riječi istog tipa u stsl. jeziku. Osim ovako postavljenog istraživačkog doprinosa ovaj rad bi trebao pomoći budućim istraživanjima iz morfologije hcs. jezika i povijesne morfologije hrvatskog jezika te ukazati na važnost hcs. građe za istraživanje povijesti hrvatskog jezika.

⁶ U staroslavenskom su u tom smislu iznimke već spomenuta strana ženska imena.

Metodološki gledano rad polazi od popisa imenica *i*-sklonidbe ženskog roda u hcs. i stsl. rječnicima. Pri izboru imenica vrijede neka ograničenja. Prvo, ne analiziramo vlastita imena. U stsl. postoji određeni broj stranih vlastitih imena koja pripadaju *i*-osnovama, npr. *rahiilb*, *juditb*, *elisavetb* (Hamm 1958:131). U hcs. takva strana imena mogu biti nesklonjiva ako završavaju na suglasnik (npr. *estorb* 'Eстера') ili se sklanjaju po *a*-osnovama i tada im nominativ završava na *-a* (npr. *estora*) (usp. Vince 2014:108, 132). Po svemu sudeći, takva strana imena u hcs. gotovo nikad ne pokazuju nedvojbene oblike *i*-osnova osim oblika na suglasnik u N jd.⁷ Njihova prilagodba *a*-osnovama zanimljiv je proces koji zaslužuje svoju posebnu studiju te se tim procesom ovdje nećemo podrobnije baviti.

Drugo, ovaj rad u svojem opsegu ima isključivo *i*-osnove ženskog roda, što znači da se u njemu ne govori o *i*-osnovama muškog roda. Naime, u staroslavenskom su postojale i malobrojne *i*-osnove muškog roda, otprilike dvadesetak imenica (Trunte 2021:27). Gotovo su sve takve imenice prošle u *o*-osnove, npr. *gost* (Townsend i Janda 1996:157–159).⁸

Treće, u analizi u ovom radu po strani smo ostavili i imenice stare *v*-promjene. Tih je imenica kao i u stsl. vrlo ograničen broj, ali su neke od njih izrazito česte u hcs. korpusu (npr. imenica *crêki* 'crkva'). Ovaj se tip deklinacije donekle očuvao kao zaseban tip u hcs., ali pod znatnim utjecajem *i*-osnova i *a*-osnova,⁹ zbog čega bismo ih mogli analizirati kao primjere imenica koje pripadaju dvama ili trima sklonidbenim obrascima. Međutim, njihovi sklonidbeni obrasci zbog svoje složenosti zaslužuju posebnu studiju te se njima ovdje nećemo baviti.

1.3 Napomena o transliteraciji i navođenju primjera i značenja

Hrvatski crkvenoslavenski jezik pisao se glagoljicom te se ovdje služimo standardnom transliteracijom (Mihaljević 2014b:49–50). Pri navođenju

⁷ Vince (2014:108) navodi imenicu *estorb* kao primjer stranog ženskog imena koji se deklinira po *i*-osnovama. Međutim, među oblicima kosih padeža te imenice zabilježena u RCJHR (s. v. *estorb*) nema nijednog koji bi nedvojbeno pripadao *i*-osnovama: zabilježeno je više oblika G jd. *estori*, ali takvi oblici mogu pripadati i *i*-osnovama i *a*-osnovama tvrde inačice (usp. N jd. *žena* ima G jd. *ženi* uz pomlađeno *žene* iz meke inačice).

⁸ Taj se proces u povijesti hrvatskog jezika završio već krajem 11. stoljeća (Lukežić 2015:22). Napomenimo da rjeđe nalazimo i slučajeve promjene roda iz muškog u ženski, pri čemu imenica čuva promjenu po *i*-sklonidbi. Takav je primjer imenica *zvi-jer* u hrvatskom. Vrlo neobičan primjer vidimo kod stsl. imenice *drvkolb*, i, m. 'batina', koja je u hcs. posvjedočena kao imenica *a*-osnova *drvkola* (usp. i AR, s. v. *drkola*).

⁹ Pritom treba istaknuti da je utjecaj obiju deklinacija primjetan već u stsl. te se nastavlja i u hrvatskoj redakciji (usp. i §2.2), dok je u starohrvatskom utjecaj *i*-sklonidbe po svemu sudeći puno manji (usp. Malić 1997:528).

nju hcs. imenica slijedimo načela normalizacije iz *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* (RCJHR, §3.1), pri čemu je posebno istaknuti da se sve imenice na završni suglasnik pišu sa završnim znakom <ь>, (Grabar, Mareš i Mulc 2000:IX).¹⁰ Taj se znak ne čita, a u normalizaciji je usvojen iz razloga što je takva praksa bila uobičajena u hrvatskoglagoljičkim tekstovima (Mihaljević 2014b:68).

Staroslavenski jezik prenosimo transliteracijom koja je uobičajena u gramatikama toga jezika (Damjanović 2005). Ta se transliteracija u većini rješenja poklapa s transliteracijom za hcs. jezik osim u rijetkim slučajevima. Znak za slovo *jat* u stsl. se riječima piše znakom <ѣ>, a u hcs. kao <ê>. Za slovo *šta* u stsl. riječima rabi se dvoslov <шт>, a u hcs. znak <ê>.¹¹

Pri navođenju hcs. imenica obično donosimo tipično ili neutralno značenje. U nekim slučajevima kada značenje nije posve jasno ono se izostavlja ili se umjesto prijevoda donosi latinski ekvivalent ako je utvrđen. Imenice se mogu navoditi u normaliziranom obliku (v. gore) ili u nekom konkretnom (padežnom) obliku. U slučajevima kada je riječ o posve uobičajenom padežnom obliku on se navodi normalizirano bez navođenja tekstnih mjesta na kojima je potvrđen. Tekstna se mjesta navode isključivo kod rijetkih ili problematičnih oblika.

1.4 Struktura rada

Rad se sastoji od sljedećih dijelova. U §2 iznosi se kontekst istraživanja: u §2.1 daju se najvažnije informacije o hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku, a u §2.2 sažimaju se dosadašnje spoznaje o obilježjima imenica *i*-sklonidbe u kanonskom crkvenoslavenskom i hrvatskom crkvenoslavenskom. U §3 predstavljaju se izvori i metodologija: §3.1 posvećen je izvorima, §3.2 razlaže metodu prikupljanja građe i njezine klasifikacije, što se dodatno oprimjeruje u §3.3 raspravom o imenicama koje pokazuju oblike iz više deklinacija, a u §3.4 upozorava se na neka ograničenja iznesene metodologije. Rezultatima je posvećen §4: prvo se u §4.1 iznose općeniti rezultati istraživanja, a sljedeća dva odjeljka posvećena su detaljnijoj raspravi o imenicama čistih i mješovitih *i*-osnova (§4.2, §4.3). Rad se zaključuje u §5 kratkim sažetkom rezultata te osvrtom na buduće korake u istraživanju ove teme.

¹⁰ Obično se naziva štapićem, prema obliku koji taj znak ima u glagoljici.

¹¹ To slovo u hcs. ima više mogućih čitanja: [č], [šč], [št] i [šč] (Mihaljević 2014b:66–67).

2 Kontekst istraživanja

2.1 Hrvatski crkvenoslavenski jezik

O hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku i važnosti njegove građe za proučavanje povijesti hrvatskog jezika bilo je govora u brojnim publikacijama.¹² Stoga će se u ovom odjeljku ukratko iznijeti osnovne činjenice o tom jeziku i njegovu odnosu prema staroslavenskom (skraćeno stsl.) i starohrvatskom (skraćeno sthrv.) jeziku.

Glavnina korpusa hcs. jezika potječe iz 14. i 15. stoljeća (Šimić 2014a), tzv. zlatnog doba hrvatskog glagoljaštva. Najranije potvrde nalazimo krajem 11. stoljeća, a do sredine 13. stoljeća potvrde su vrlo oskudne (Mihaljević 2018:7–8). Korpus hcs. jezika sastoji se ponajprije od liturgijskih tekstova okupljenih u dvjema vrstama crkvenih kodeksa, misalu i brevijaru. Tekstovi na hcs. mogu se naći i u drugim vrstama kodeksa, primjerice u srednjovjekovnim neliturgijskim zbornicima, gdje su ispremiješani s tekstovima koji su u osnovi starohrvatski, ali sadrže znatne crkvenoslavenske primjese.¹³ Posljednje važnije tekstove na hcs. jeziku nalazimo polovicom 16. st., nakon čega prestaje njegova uporaba (Mihaljević 2014a:16–17).

Hcs. jezik primarno je dakle bio u uporabi u liturgijskim kontekstima te su njime pisani liturgijski tekstovi (misali i brevijari) koji su bili u upotrebi u slavenskom bogoslužju zapadnog obreda. Ono je u većini srednjeg vijeka koncentrirano na područje sjevernog Jadrana (ponajprije Istra i Kvarner), a protezalo se u unutrašnjost otprilike do rijeke Kupe te na jug otprilike do zadarskog područja, a s time se naravno poklapa i područje uporabe hcs. jezika (Hamm 1958:192).¹⁴ Isto tako, to je i područje na kojem je u uporabi hrvatska (uglata) glagoljica, s kojom je hcs. jezik neraskidivo povezan jer su hcs. tekstovi pisani isključivo glagoljicom.¹⁵

Kada govorimo o staroslavenskom jeziku, odnosno crkvenoslavenskom jeziku kanonskih tekstova, hcs. jezik od njega baštini većinu svoje

¹² Sažete periodizacije povijesti hcs. jezika donose Hamm (1958:193–195) i Mihaljević (2014b:12–17), a Brozović (2006:176–186) pregledno raspravlja mjesto hcs. jezika i glagoljice u povijesti hrvatskog jezika u srednjem vijeku.

¹³ Takav se književni jezik obično naziva čakavsko-staroslavenskim amalgamom (Nazor 1963; Hercigonja 1983; Damjanović 1984; Damjanović 2008:52–128).

¹⁴ U ostatku Dalmacije kao crkveni jezik prevladavao je latinski te na tom prostoru od 12. st. nalazimo prve staroćakavske ćirilicke spomenike (*Povaljski prag*, *Povaljska listina*), a od 14. st. javljaju se prvi staroćakavski spomenici pisani latinicom (*Red i zakon*, *Šibenska molitva*).

¹⁵ U ranijim periodima uporaba glagoljice bila je raširenija, ali se ona od 12. stoljeća povlači pred ćirilicom u većini Dalmacije i u Bosni (Brozović 2006:181).

strukture (gramatiku i leksik, u manjoj mjeri glasovni sastav) te je to glavni kriterij da se hcs. jezik genetski svrsta među varijetete stsl. jezika. To znači da predstavlja zaseban sustav od sthrv. jezika,¹⁶ ali se istovremeno u mnogim crtama razlikuje i od staroslavenskog jezika kanonskih tekstova 10. i 11. stoljeća. Te se razlike mogu u većini slučajeva pripisati utjecaju sthrv. jezika te je hcs. jezik upravo po sthrv. utjecajima raspoznatljiv među ostalim redakcijama staroslavenskog jezika. Hcs. jezik dakle nije postojao odvojeno od svoje okoline, u kojoj je kao svakodnevni razgovorni jezik funkcionirao starohrvatski jezik čakavskog narječja (Moguš 2009:23).

Iako zaseban sustav od staročakavskog uz koji se upotrebljavao, hrvatski crkvenoslavenski jezik pod jasnim je utjecajem vernakulara te se u njemu očituju i promjene koje zahvaćaju vernakular premda obično sa zaostatkom. Hcs. jezik kao sustav nije monolitan, već je podložan dijakronijskim promjenama te se razlikuje kroz stoljeća (Tandarić 1993:97; usp. Sudac 2010:23) iako treba napomenuti da je u hcs. stariji općeslavenski sustav dijelom narušen na tragu promjena koje su se očitovale već u samom staroslavenskom (npr. gubitak sporednih promjena). Može se reći da je na početku hcs. razdoblja i prve pojave glagoljice vernakularni idiom puno sličniji staroslavenskom nego u 15. stoljeću, kada se od njega već znatno udaljio i gramatički i leksički. Bez obzira na njihove razlike ti su idiomi i dalje vrlo slični te između vernakulara i hcs. jezika postoji odnos diglosije (Mihaljević 2014a:18–22).

Dakle, hcs. jezik nije tek umjetni, književni jezik izoliran od razvojnih pravaca gramatike slavenskih jezika. Iz tih je razloga zanimljiv za povijest hrvatskog jezika te njegovo proučavanje može dovesti do važnih uvida u povijesni razvoj strukture hrvatskog jezika (usp. Brozović i Ivić 1988:6) te je prema tome nesavršen (tj. neposredan), ali ipak vrijedan svjedok jezičnih promjena koje su dio povijesti hrvatskog jezika.

Od obilježja hcs. jezika u ovome su radu za analizu imenica *i*-osnova najvažnija dva, njegova morfologija i struktura njegova leksika. O morfologiji ovih imenica više ćemo reći u sljedećem pododjeljku (§2.2), a ovdje ćemo samo načelno napomenuti da je u vezi s leksikom hcs. jezika korisno imati u vidu razlikovanje između imenica koje možemo okarakterizirati kao crkvenoslavenizme i onih koje možemo okarakterizirati kao kroatizme, uz znatan leksički fond koji pripada obama slojevima (Mihaljević 2014a:21). Crkvenoslavenski sloj nije jedinstven te se može podijeliti u nekoliko skupina (Šimić 2014b).

¹⁶ Naziv starohrvatski u praksi se zapravo odnosi upravo na najstarija razdoblja čakavskog narječja jer je velika većina srednjovjekovnih spomenika hrvatskog jezika pisana staročakavskim (Matasović 2008:35–36).

2.2 Obilježja *i*-sklonidbe u hcs. jeziku

U ovom pododjeljku ćemo predstaviti paradigmu imenica *i*-sklonidbe u hcs. jeziku. Razmotrit ćemo tipičnu paradigmu te se osvrnuti na potvrđena odstupanja od nje, a kratko ćemo se osvrnuti i na razlike prema starohrvatskom. Takav osvrt važan nam je za utvrđivanje kriterija za prepoznavanje imenica *i*-sklonidbe u hcs. jeziku.

Opis morfologije *i*-sklonidbe temelji se na postojećim sintetskim pregledima imeničke fleksije hcs. jezika (Vince 1985:41–44; Vince 2014:104–105; Mihaljević 2009:306; Mihaljević 2018:30–36) te na brojnim studijama posvećenim pojedinim hcs. tekstovima (Ceković 2015:70; Damjanović 2021:67–70; Galić 2023:204–206; Galić 2025:§2.2; Jurčević 2002:104–112, 123; Mihaljević uskoro; Šimić 2000:45–53; Šimić 2014c:31; Vince 2021:264–267). Ti su uvidi potvrđeni i kroz rad s primjerima prikupljenima za ovaj rad.

Prema citiranoj literaturi može se zaključiti da je paradigma oblika *i*-sklonidbe ž. r. u hcs. vrlo stabilna uz vrlo malo varijantnosti (Tablica 1). Radi usporedbe donosi se ista paradigma u stsl. jeziku s varijantama (prema Hamm 1958:131; Lunt 2001:71–72; Babić 2014:99–102).¹⁷

Tablica 1. Oblici *i*-sklonidbe ž. r. roda u hcs. jeziku u usporedbi sa stsl. jezikom.

	stsl. jd.	hcs. jd.	stsl. mn.	hcs. mn.	stsl. dv.	hcs. dv.
N	<i>kostъ</i>	<i>kost</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>
G	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>	<i>kostii (-vi, -ei)</i>	<i>kosti</i>	<i>kostiju (-vju)</i>	<i>kostiju</i>
D	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>	<i>kostъmrъ (-mrъ)</i>	<i>kostem</i>	<i>kostъma</i>	<i>kostma</i>
A	<i>kostъ</i>	<i>kost</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>
V	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>
L	<i>kosti</i>	<i>kosti</i>	<i>kostъhrъ (-hrъ)</i>	<i>kosteh</i>	<i>kostiju (-vju)</i>	<i>kostiju</i>
I	<i>kostijъ (-vjъ)</i>	<i>kostiju</i>	<i>kostъmi</i>	<i>kostmi</i>	<i>kostъma</i>	<i>kostma</i>

Sve ranije rečeno o produktivnosti *i*-sklonidbe u slavenskim jezicima (§1.1) vrijedi i za hcs. jezik jer se može reći da produktivnost *i*-osnova počiva na produktivnosti sufiksa *-ostъ*, kojim se od pridjeva izvode imenice

¹⁷ Oblici *i*-sklonidbe muškog roda u oba se jezika razlikuju isključivo u I jd. (stsl. *gostъmbъ/gostembъ*, hcs. *putem*) i N mn. (stsl. *gostije/gostvje*, hcs. *tatiје 'loповi'*). U hcs. u N mn. češći je nastavak *-i (puti)*, istovjetan ženskom rodu.

apstraktnog značenja (Vince 2014:129; Mihaljević 2018:125). Istovremeno je zamjetan i utjecaj *i*-osnova na druge dvije sporedne sklonidbe ž. roda (*v*-osnove i *r*-osnove).¹⁸ U hcs. građi mogu se naći i posuđenice *i*-osnova kao npr. *eresb* 'hereza' ili *akridb* 'skakavac', koje predstavljaju lekseme tradirane iz stsl., ali i poneka novija posuđenica latinskog podrijetla (npr. *kvatri*¹⁹ 'četiri dana posta u Katoličkoj Crkvi').²⁰

Stabilnost ove sklonidbe u hcs. jeziku dijelom se može objasniti i znatnom stabilnošću velikog broja nastavaka, koji se nisu mijenjali od stsl. pa sve do suvremenih jezika (npr. NA jd. na -*ø*, GDL jd. na -*i*, NAV mn. na -*i*), a dijelom znatnim podudaranjem s paradigmom u starohrvatskom vernakularu (v. Kuzmić i Kuzmić 2015:28–29; Lukežić 2015:59–60). Najizrazitija razlika između hcs. i vernakulara vjerojatno dolazi u I jd., u kojem vernakular umjesto hcs. -*iju* ima kraći oblik -*ju* uz cijeli niz drugih nastavaka.²¹ Kod dijela padeža u vernakularu uz nastavke identične hcs. nastavcima nalazimo i dodatne varijante (npr. -*ih* uz -*i* u G mn. ili isti nastavak uz -*eh* u L mn.).²²

Nastavci koje donosi Tablica 1 predstavljaju tipične i najfrekventnije nastavke hcs. *i*-osnova ž. roda. Uz njih je posvjedočen određen broj alternativnih nastavaka, a ovdje ćemo pobrojiti najčešće. U jednini tako za I jd. nalazimo varijantu -*û* (izg. -*ju*) umjesto -*iju*, koji nalazimo i u kanonskim tekstovima, ali i u vernakularu (v. gore). Nastavak -*û* umjesto -*iju* nalazimo i u GL dv., u kojem se usto može zateći i nastavak -*u* iz *o*-osnova muškog roda.

U množini se varijantnost spominje za više padeža. U G mn. nerijetko nalazimo nulti nastavak, koji je tipičan za *o*-osnove i *a*-osnove. Primjerice, od imenice *branb* 'bitka' nalazimo *ot branb* (BrN₂ 241d), za razliku od obli-

¹⁸ Osim sufiksa -*ostb*, koji tek iznimno dolazi i u varijanti -*estb*, u hcs. mogu se kod manjeg broja imenica prepoznati i sufiksi -*tav*, -*êl*-, -*zn* i -*l* za tvorbu imenica ženskog roda *i*-osnova.

¹⁹ Riječ je o imenici *plurale tantum*, a oblik *kvatri* je N mn. Imenica pokazuje nastavke *i*-osnova i *a*-osnova. To se ne vidi u N mn. na -*i*, koji je isti u obje deklinacije.

²⁰ Ovo je rijedak primjer priklanjanja novije posuđenice *i*-osnovama. Latinske posuđenice radije pristaju uz *a*-osnove i *o*-osnove, a ponekad nalazimo i kolebanje između tih dviju sklonidba (npr. *vertudb*, m. i *vertuda*, f. 'moć, krepost', *kantikb*, m. i *kantika*, f. 'hvalospjev').

²¹ U čakavsko-crkvenoslavenskom amalgamu nastavci -*iju* i -*ju* supostoje i mogu se upotrebljavati naizmjenice u istom tekstu (usp. Damjanović 1984:49–51 za Traktat Kolunićeva zbornika).

²² U sthrv. paradigmama će se kao varijante povremeno naći nastavci iz *a*-osnova i u DLI mn. (-*am*, -*ah* i -*ami*).

ka *i*-osnova *ot brani* (BrVO 415a).²³ U brojnim primjerima taj se nastavak javlja kod imenica koje i u drugim padežima pokazuju mješovite nastavke, kao što je već spomenuta imenica *branb* ‘bitka’, koja uz dominantne nastavke *i*-osnova pokazuje i neke oblike *a*-osnova (npr. I mn. *branami* BrVO 389a, lat. *proeliis*, Jdt 5,22). Međutim, naići ćemo na nulti nastavak i kod imenica koje se inače vladaju kao tipične *i*-osnove, npr. kod vrlo frekventne imenice *skrbvb*, kod koje se nulti nastavak sporadično javlja uz puno običniji nastavak *-i*. Stoga je upitno u kojoj se mjeri nulti nastavak pojavljuje kao varijanta imenica *i*-osnova, a u kojoj je znak prodora nastavaka drugih deklinacija (ponajprije *a*-osnova). Na to je pitanje u ovom trenutku nemoguće principijelno odgovoriti.

Za razliku od G mn., varijante nastavaka za D mn., L mn. i I mn. drukčijeg su statusa. Izrazita varijantnost odlikuje L mn., gdje se uz *-ehv* javlja i oblik s jatom *-êhv*.²⁴ Iako je nastavak *-êhv* poznat iz *o*-osnova, njegovo pojavljivanje kod imenica *i*-osnova umjesto kao utjecaj *o*-osnova može se objasniti i grafijskom hiperkorektnošću, odnosno slabim razlikovanjem jata i *e*.²⁵ U D mn. povremeno nalazimo oblik s jatom *-êmb* umjesto *-emb*, ali puno rjeđe nego u L mn.²⁶ Konačno, u I mn. umjesto tipičnog nastavka *-mi* nalazimo i nastavak *-i*. On se pojavljuje puno rjeđe, ali je zabilježen kod brojnih imenica.

U literaturi se sporadično navode primjeri imenica *i*-osnova koje pokazuju i oblike *a*-osnova i *o*-osnova, ali dosad takvi slučajevi nisu bili sustavno obrađivani. O njima ćemo stoga više reći u §3.3 i §4.3.

3 Izvori i metodologija

3.1 Izvori i njihova pouzdanost

Građa za analizu imenica *i*-sklonidbe u hcs. jeziku dolazi iz građe za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* (RCJHR). O tom rječniku, njegovoj građi i metodama izrade već je puno rečeno u drugim publi-

²³ Prema grč. ὑπὲρ τῶν παρατάξεων, lat. *de proeliis* (1Mach 3,26).

²⁴ Oblik s jatom susreće se sustavno kroz cijeli hcs. korpus, ali s različitom frekvencijom od teksta do teksta. U nekim su tekstovima oblici s jatom izrazito rijetki (npr. BrBer₁ i BrBer₂), a u drugima se pojavljuju puno češće te čak i mogu biti dominantni prema obliku *-ehv* (npr. MBer₁ i MBer₂).

²⁵ Ponekad se javlja i nastavak *-ihv*, koji se može tumačiti kao ikavski odraz varijante *-êhv*, ali je moguć i vernakularni utjecaj jer u vernakularu nalazimo *-ih* uz nastavak *-eh*.

²⁶ Ta činjenica govori u prilog interpretaciji L mn. s jatom kao utjecaja *o*-osnova jer za D mn. u padežnom sustavu ne postoji uzor za oblik *-êmb* te je on mogao nastati isključivo grafijskom hiperkorekcijom.

kacijama (Grabar, Mareš i Mulc 2000; Nazor 2000; Nazor 2017; Šimić 2017; Vukoja 2012), a ovdje ćemo samo ponoviti ono najvažnije za metodologiju ovdje izrađene analize.

Građa za RCJHR ispisana je na 370.000 azbučno poredanih kartica na kojima se bilježe natuknice i njihove potvrde u ekscerpiranom korpusu. Na temelju kartica se priređuje rječnička obrada i oblikuju rječničke natuknice. U obliku klasičnog rječnika dosad je objavljena otprilike trećina za-bilježenih leksema, odnosno do riječi *izgnilstvo*.²⁷

Dio građe koji je objavljen u obliku rječnika analiziran je s pomoću rječ-ničkih natuknica, a ostatak je provjeravan na karticama. Za potrebe analize nisu pregledavane sve kartice jer bi to bio nepregledan posao. Pregled gra-đe polazio je od popisa leksema (natuknica) ustanovljenih na karticama, ko-jih je oko 17 tisuća. Taj je popis reduciran tako da su u obzir samo uzimane imeničke natuknice koje završavaju na znak <ь> (tzv. štapić, v §1.3). Na taj se način došlo do broja od otprilike 3500 leksema, koji su zatim pregledani na karticama kako bi se ustanovila njihova deklinacija. To je rezultiralo po-pisom od 334 imenice koje analiziramo u ovom radu (v. §4.1).²⁸

Kako je jedan od ciljeva rada (§1.2) dati usporedbu s građom iz stsl., ukratko ćemo opisati i izvore za taj dio građe. Upravo opisani problemi odsutni su pri prikupljanju građe iz staroslavenskog jezika zbog postojan-ja nekolicine rječnika u kojima je obrađen cjelovit rječnički fond starosla-venskog jezika. Naša se analiza oslanja na dva javno dostupna i elektronič-ki pretraživa rječnika staroslavenskog jezika (SNSP; ESJS). Oba su prire-đena pri Slavenskom institutu Akademije znanosti Republike Češke i do-stupni u sklopu mrežne platforme *Gorazd: Digitální portál staroslověnštiny* (Pilát 2016; Knoll 2019).

Rječnik SNSP (*Slovník nejstarších staroslověnských památek*),²⁹ nadopunje-na je mrežna inačica rječnika Cejtlin i suradnika (1994). U njemu je obra-đeno leksičko blago staroslavenskog jezika iz 24 kanonska spomenika 10. i 11. stoljeća³⁰ i koje tako predstavlja najstariji posvjedočeni leksik nekog slavenskog jezika. Rječnik je pretraživ te sadrži informacije o gramatičkim

²⁷ Rječnik se objavljuje u sveščićima, a deset se sveščića uvezuje i objavljuje u obliku sveska. Dosad je izašlo 23 sveščića, a u pripremi je 24. sveščić. Dosad su prema tome izdana dva sveska te tri sveščića.

²⁸ Ostatak čine većim dijelom imenice *o*-osnova muškog roda (vlastite i opće) te manjim dijelom strana ženska imena koja u N jd. završavaju na suglasnik (odnosno grafijski na štapić, npr. *raavb*), a u kosim padežima najčešće uzimaju nastavke od *a*-os-nova ili su indeklinabilne.

²⁹ Češ. *Rječnik najstarijih staroslavenskih spomenika*.

³⁰ Popis izvora dostupan je na poveznici: https://gorazd.org/wp-content/uploads/2025/07/soupis_pramenu_SNSP_eng.pdf.

obilježjima svih riječi (nastavak u G jd. te rod) te je na temelju njega bilo moguće jednostavnom pretragom prikupiti imenice *i*-sklonidbe (v. §3.2).

Drugi je rječnik ESJS (*Elektronický slovník jazyka staroslověnského*)³¹ mrežna je inačica velikog staroslavenskog rječnika (*Slovník jazyka staroslověnského*).³² Osim pretrage po G jd. i rodu u ovom je rječniku moguća i pretraga po deklinacijskim tipovima (npr. *i*-osnove ž. roda). On je šireg opsega od SNSP-a jer osim leksika kanonskih tekstova 10. i 11. stoljeća sadrži i mlađe, redakcijske tekstove za koje se pretpostavlja ćirilometodsko podrijetlo. Među njima nalazimo i 13 spomenika hrvatske redakcije,³³ što znači da taj rječnik proizlazi jednim manjim dijelom iz iste građe kao i RCJHR. U analizi ćemo zajednički promatrati građu iz SNSP-a i ESJS-a, ali ćemo na nekim mjestima posebno naglasiti informacije koje dolaze isključivo iz ESJS-a, odnosno nisu dio kanonskog stsl. jezika.

3.2 Prikupljanje i obrada građe

U rječnicima obaju jezika imenice su određene kanonskim oblikom u nominativu jednine, informacijom o rodu i genitivnim nastavkom (Mareš 1966; Grabar, Mareš i Mulc 2000). U oba jezika nastavak genitiva imenica *i*-sklonidbe glasi *-i*, a rod može biti i ženski i muški. U pogledu nominativa jednine, stsl. imenice nose znak <ь> (jer, meki poluglas; npr. *vrъvbъ* 'konopac'),³⁴ a u hcs. tzv. štapić koji se transliterira kao <ь> (*vrъvbъ*).³⁵ Poseban su slučaj imenice *pluralia tantum*. One se u obama jezicima prepoznaju po nominativu množine na *-i*, dok se u genitivu množine razlikuju: u stsl. nalazimo nastavak *-ii* (zapravo *-ijb* od *-bjb*), dok se u hcs. isti nastavak javlja stegnuto kao *-i*. Tako su ESJS nalazimo natuknicu *gъsli*, *-lii* f. pl., a u RCJHR-u *gusli*, *gusli* et *gusъlvъ* f. pl.³⁶

³¹ Češ. *Elektronický rječnik staroslavenskog jezika*.

³² Izvorni rječnik izrađen je također pri Slavenskom institutu Akademije znanosti Republike Češke, a izlazio je od 1966. do 1997. godine u četiri sveska, a peti dopunski svezak izašao je 2016. Svih pet svezaka okupljeno je u mrežnom izdanju. Povijest toga rječnika bogato je dokumentirana u Čajka i Černý (2016), a izrada digitalne verzije opisana u (Pilát 2020).

³³ Puni popis spomenika može se naći ovdje: https://gorazd.org/wp-content/uploads/2025/07/soupis_pramenu_SNSP_eng.pdf.

³⁴ U stsl. stoji u opreci s tvrdim poluglasom (jorom, ъ). Zahvaljujući toj razlici u stsl. moguće je već po nominativu razlikovati imenice *i*-osnova od imenica *o*-osnova, koje završavaju na jor. U stsl. isključivo postoji preklapanje s imenicama *jo*-osnova (meke inačice *o*-osnova), koje završavaju na jer umjesto na jor.

³⁵ Kao što je rečeno u §1.3, u hcs. pisanje štapića na kraju riječi čisto je ortografsko, odnosno taj znak nema nikakvu glasovnu vrijednost. U normalizaciji natuknica za RCJHR svim se imenicama koje završavaju na suglasnik dodaje štapić pa se po pisanju tog znaka ne mogu razlikovati imenice *i*-osnova i *o*-osnova.

³⁶ U ovom slučaju vidimo i kolebanje u sklonidbenom obrascu, za što v. §3.3.

Popis riječi iz stsl. prikupljen je na temelju SNSP i ESJS-a. Kao što je rečeno, u obama stsl. rječnicima moguće je pretraživanje po polju gramatičke oznake (nastavci *-i* odnosno *-ii*), odnosno po tipu deklinacije (samo u ESJS-u). To je znatno ubrzalo pretraživanje kojim je ustanovljen popis od 301 imenice *i*-osnova u stsl. jeziku (§4.1).

Za potrebe prikupljanja hcs. građe najprije je konzultiran objavljeni dio RCJHR-a (do riječi *izgnilstvo*) po principu opisanom gore. Navedeni način prikupljanja građe nije se mogao primijeniti na hcs. građu koja nije obrađena u obliku rječničkog članka, odnosno na građu koju je trebalo prikupiti iz kartoteke RCJHR-a. Za razliku od imenica koje su objavljene u obliku rječničkih natuknica, na karticama se imenicama ne navodi oblik genitiva jednine. Navodi se isključivo normalizirani oblik u nominativu jednine te rod. Zahvaljujući tome moguće je u većini slučajeva među imenicama koje završavaju na štapić razlučiti imenice *i*-sklonidbe ženskog roda (oznaka f.) od imenica *o*-sklonidbe (oznaka m.).³⁷ To znači da smo uzeli kao pouzdanu informaciju o rodu na karticama (m. ili ž. rod) te smo prema toj informaciji uključivali imenice u građu za ovaj rad.

Pritom smo oznaku za ženski rod uvijek uzimali sa zadržkom te su na karticama provjeravani primjeri kako bi se potvrdila pripadnost *i*-sklonidbi. Isti postupak nismo mogli primijeniti na imenice muškog roda zbog obilja građe (otprilike 3000 imenica), zbog čega nije moguće u potpunosti jamčiti da nije došlo do izostavljanja nekih imenica koje u barem dijelu svojih oblika pripadaju *i*-sklonidbi, a ta informacija nije bila jasno naznačena na karticama. Slično se može reći i za imenice koje završavaju na *-a*. U tom smo se slučaju oslanjali na normalizaciju, odnosno uzeli smo kao pouzdanu informaciju o tome pripada li neka imenica *a*-osnovama ili *i*-osnovama prema završnom grafemu riječi (završno *-a* ili štapić) te su preskočene sve riječi koje nisu normalizirane na štapić. Stoga su i u tom smislu mogući previdi.

Za identifikaciju imenica *i*-sklonidbe ključni su morfološki i sintaktički kriteriji. Sintaktički kriterij je sročnost te je imenicu najlakše klasificirati kao *i*-osnovu ako u N jd. završava na suglasnik (grafijski <ь>) i ima sročni atribut ili predikatnu riječ u ženskom rodu. Od morfoloških kriterija ključni su oni padeži u kojima se *i*-osnove jasno razlikuju od *o*-osnova i *a*-osnova. Najjasniji su u tom smislu I jd. na *-iju*, G mn. na *-i* te I mn. na *-mi*. Primjerice, zahvaljujući I jd. na *-iju* bilo je moguće odmah klasificirati imenicu *samohotv* 'slobodna volja' iako je ona potvrđena samo jednom u korpusu (*samohotiju*, BrVO 325d). Na sličan je način I jd. na *-iju* bio presudan i kod klasifikacije imenice *pravv* 'razlog (lat. *causa*)'.

³⁷ Navedenom metodom nije moguće identificirati imenice *i*-osnova m. roda, zbog čega one nisu predmetom ovog rada jer zahtijevaju zasebnu metodu obrade.

Nastavci DL jd. na *-i* te množinski nastavci D mn. *-emb* i L mn. *-ehb* također su pouzdani indikatori *i*-osnova, ali mogu biti problematični zbog raširenog miješanja grafema <e>, <i> i <ê>, koji je posljedica ikavske, odnosno ekavske zamjene jata. Stoga nije neobično nalaziti primjere pisane s *e* ili *i* tamo gdje treba doći jat ili pak obratan slučaj – hiperkorektno pisanje jata tamo gdje zapravo treba biti *e* i *i*.

Nastavak *-i* u G jd. i NA jd. *i*-osnove dijele s *a*-osnovama te ti oblici obično nisu sami za sebe dovoljno informativni ako nema potvrde ili za NA jd. ili za druge padeže. Primjerice, imenica *pičalb* ‘frula, svirala’ nije posvjedočena u NA jd. i većina oblika su G jd. i NA mn. na *-i*, ali nam jasnu informaciju o deklinaciji daju G mn. na *-i* i I mn. na *-mi*.

Slično tome, kombinacija NA jd. na suglasnik i G jd. na *-i* poslužila nam je kao argument za svrstavanje imenica *kupêlb* ‘kupelj’, *mbstb* ‘osvetla’, *pažitb* ‘livada’ ili *prazdbnb* ‘dokolica’ među *i*-osnove. Morfološkim dokazima ovdje dodatnu jačinu daju i poredbeni dokazi, odnosno činjenica da su sve četiri imenice *i*-osnove i u stsl. jeziku. Kod imenice *skaz’nb* problem je predstavljalo utvrditi točno značenje,³⁸ ali smo je unatoč nejasnom značenju svrstali među *i*-osnove zbog kombinacije morfoloških i sintaktičkih kriterija: kombinacija G jd. na *-i* sa N jd. na suglasnik uz koju se nalazi sročna riječ u ž. rodu. Imenica nije posvjedočena u stsl., ali je bogato zastupljena u *Akademijinu rječniku* (AR) i to isključivo kao *i*-osnova.

U ovom radu poredbeni dokaz iz stsl. i drugih slavenskih jezika ne uzimamo kao dovoljan ako nema morfološke ili sintaktičke podloge za to iako smo u nekoliko slučajeva odstupili od tog kriterija. Prikazat ćemo razloge za to na primjeru imenice *kobь* (lat. *praesagium*). Ona je u hcs. potvrđena samo jednom i to u obliku A jd. *kobь* (BrVat₆ 187d). Ovakav oblik upućuje na *i*-osnove (ž. r.) ili *o*-osnove (m. r.), što nije moguće razriješiti razmatranjem samog konteksta jer nema sročne riječi po kojoj bi se utvrdio rod. Međutim, razumno je pretpostaviti da je riječ o imenici *i*-sklonidbe jer pripada *i*-osnovama u stsl., ali i zato što nema potvrda za imenicu muškog roda u povijesti slavenskih jezika (Derksen 2007:237). Istovremeno potvrde za m. rod u povijesti hrvatskog jezika vrlo su oskudne i pripadaju puno kasnijem razdoblju, odnosno 17. i 18. stoljeću, te su marginalne u usporedbi s istom imenicom *i*-osnova (AR, s. v. 1. *kob* i 2. *kob*). Na sličan smo način kao *i*-osnovu odredili imenicu *pestb*.

U slučaju kada za neku riječ nema morfoloških ni sintaktičkih argumenata, a istovremeno nije posvjedočena u AR-u, tada smo takvu imenicu

³⁸ U AR-u se navodi cijeli niz raznolikih značenja: sličnost, primjer, dokaz, znak, indicij; smisao; čudovište, strašilo; čin, scena; nevolja.

odredili kao nejasna statusa čak i ako je posvjedočena u stsl. kao *i*-osnova. Primjerice imenica *snêdb* ‘jelo’ u stsl. je *i*-osnova, ali je u hcs. građi na svim mjestima posvjedočena kao A jd. bez atributa, a nema je ni u AR-u.

Zanimljiv je primjer imenica *plestb* ‘kormilarsko veslo (grč. πηδάλιον)’. U građi je nalazimo tek jednom (CBč 35v) i to u L jd. *na plesti* (grč. παρὰ τὸ πηδάλιον). Navedene riječi nema ni u AR niti u stsl. rječnicima. Oblik L jd. na *-i* tipičan je za *i*-osnove, ali smo se u nedostatku ostalih informacija odlučili da je ne svrstamo u *i*-osnove.³⁹

Kod primjera poput imenice *latbvb* ‘lonac’ nema morfoloških ni sintaktičkih argumenata za svrstavanje u *i*-osnove (jedini primjer dolazi u A jd. bez atributa, BrVO 450c), a ni poredbenih jer nije posvjedočena niti u stsl. niti u AR.

U opisu rezultata istraživanja (§4), imenice poput *snêdb*, *plestb* i *latbvb* ubrojene su u konačni zbroj od 334 prikupljena primjera hcs. *i*-osnova, ali su izdvojene kao imenice nejasna statusa. To znači da postoje neke indicije da je riječ o imenicama *i*-osnova, ali u ovom trenutku nema dovoljno argumenata za takvu klasifikaciju. Budućim istraživanjima ostavljamo određivanje njihova konačna statusa, što će ponajprije ovisiti o novim potvrđama tih imenica u hcs. tekstovima (usp. §3.4).

Poredbenopovijesni i strukturni kriterij vodio nas je u odluci da sve imenice u kojima se prepoznaje tvorbeni sufix *-ostb* svrstamo u *i*-osnove. To činimo čak i kada nema morfoloških ni sintaktičkih dokaza: npr. imenica *lačnostb* posvjedočena je isključivo u A jd. bez atributa (BrN₂ 360b), a svejedno je svrstavamo među (čiste) *i*-osnove.

U analizi ne uzimamo kao relevantan podatak stanje u suvremenom standardnom jeziku jer ono može biti znatno različito od situacije u hcs. zbog različite dijalekatske osnovice (čakavski nasuprot štokavskom). Dobar su primjer za to hrv. *i*-osnove *vlas* i *žeđ*. Prva je od njih u hcs. *o*-osnova (iako nalazimo sporadične oblike *i*-osnova, npr. *vlasmi* u BrVat₅ 36b), a druga isključivo *a*-osnova te glasi *žežda* ili *žeja* (usp. i stsl. *žežda*).⁴⁰ Stoga u analizi hcs. građe treba biti vrlo oprezan s oslanjanjem na podatke iz suvremenog hrvatskog. Nasuprot tome, iznimno su nam vrijedni podaci iz *Akademijina rječnika* (AR) te je bio redovito konzultiran kod problematičnih primjera iako uz nužan oprez.⁴¹

³⁹ Dodatan problem u analizi proizlazi iz činjenice da nastavak *-i* može stajati umjesto *-ê*, koji je tipičan za *a*-osnove i *o*-osnove zbog miješanja jata *s i* te zbog hiperkorektnog pisanja (Vince 2014:102, 111; usp. i Mihaljević 2014b:71).

⁴⁰ Imenica je *a*-osnova i u drugim slavenskim jezicima (Derksen 2007:560).

⁴¹ Treba biti svjestan ograničenja ovog rječnika kao pomagala u analizi hcs. jezika. Kako je istaknula D. Malić, u AR-u nedostaju brojni značajni spomenici naše pi-

Na temelju ovih kriterija u građi razlikujemo imenice koje sigurno možemo pripisati *i*-osnovama u hcs. jeziku te imenice kod kojih to nije slučaj. Njima dodajemo i treću skupinu, imenice koje uz sigurne oblike *i*-osnova pokazuju i oblike dviju glavnih sklonidba (*o*-osnova i *a*-osnova). O njima ćemo nešto reći u nastavku.

3.3 Prepoznavanje imenica mješovitih *i*-osnova

Za potrebe ovog rada uveli smo razlikovanje između mješovitih i čistih *i*-osnova (§1.2). Prepoznavanje mješovitih imenica u hcs. suočava se s istim problemima kao i prikupljanje građe za čiste *i*-osnove. U objavljenom dijelu RCJHR-a imenice s razlikama u deklinacijama bilježe se u načelu pod istom natuknicom s dvama oblicima odvojenima latinskim veznikom *et* (npr. *vr̃vb̃, -i, f. et vr̃vb̃, -a, m.*), a isti se princip slijedi u dvama stsl. rječnicima.

Imenice s oblicima *i*-sklonidbe ponekad nisu prepoznatljive iz načina na koji se navodi natuknica u RCJHR-u. Primjerice, imenice *brañb̃* 'bitka' i *bas'nb̃* 'bajka, bajanje' navode se isključivo kao imenice *i*-osnova, ali pokazuju neke oblike *a*-osnova. Imenica *dañb̃* 'danak' također se bilježi kao imenica *i*-osnova ž. roda iako na jednom mjestu zahvaljujući sročnosti imamo sigurnu potvrdu za imenicu m. roda, a time i *o*-osnova: *i na vsako l(ê)to velik̃ d(b)nb̃ davati* (BrN₂ 367c).⁴² Stoga smo takve imenice unatoč informaciji u RCJHR-u bilježili kao mješovite: *brañb̃* i *bas'nb̃* kao *i/a*-osnove, a *dañb̃* kao *i/o*-osnovu.

U kartoteci RCJHR-a mješovite imenice najlakše se mogu prepoznati ako su na kartici istovremeno navedena oba roda za imenice koje završavaju na štapić, odnosno grafički znak <̃>, npr. za *s'blaz'nb̃* 'zabluda, pogreška'. Isto tako, imenice ženskog roda s miješanjem *a*-osnova i *i*-osnova najlakše prepoznajemo ako se na karticama navedu obje normalizirane natuknice, na štapić i na *-a*, npr. ili *molit'vb̃* i *molitva*. U oba slučaja puno se češće događa da se na nekim karticama navodi samo m. rod, a na nekim ž. rod (npr. *n(a)raṽb̃* 'narav', *udol̃b̃* 'dolina'), odnosno samo oblik na *-b̃* ili oblik na *-a* (npr. *lb̃ž̃b̃* i *lb̃ža* 'laž').

Međutim, kao što smo rekli, upravo opisani postupak ima neka ograničenja. Ponajprije u smislu da se možda neće sve imenice koje pokazuju obilježja *i*-osnova naći u prikupljenom popisu zato što su normalizirane

smenosti, osobito staročakavski (Malić 1980:133–134). Zbog toga se može pretpostaviti da u njemu izostaju bitne informacije o onim riječima (ili gramatičkim obilježjima riječi) koje su ograničene na srednjovjekovne čakavske tekstove.

⁴² U AR (s. v. 4. *dan*) navodi se da rod imenice nije jasan, što je dodatan argument u korist naše interpretacije.

isključivo kao imenice na *-a* ili su označene isključivo kao m. rod. Dakle, i ovdje smo se kao i ranije oslanjali na normalizaciju natuknice i navođenje roda, odnosno mješovitost smo mogli identificirati u slučajevima kada imenica ili ima navedena dva normalizirana oblika ili kada ima dva roda (na istoj ili odvojenim karticama). Međutim, kako bismo bili što sigurniji u obuhvatu takvih imenica dodatna je provjera izvršena i kod imenica za koje se zna da su pripadale *i*-sklonidbi u stsl., kao i kod različitih imenica koje bi po značenju mogle pripadati *i*-sklonidbi. Na taj je način osigurano da obuhvat imenica bude maksimalan, ali ponovno se ne mogu isključiti previdi.

Kao i u prethodnom odjeljku informacije s kartica uzimali smo sa zadržkom te su imenice s dvjema normalizacijama također provjeravane s obzirom na njihove oblike te kao i ranije postoje oblici koji najizravnije upućuju na mješovitu imenicu. U nastavku kontrastiramo *i*-osnove s oblicima tvrde inačice *o*-osnova i *a*-osnova iz razloga što se izrazito rijetko događa da imenice *i*-osnova završavaju na palatal.⁴³

Na imenicu *i/a*-osnova najjasnije upućuju oblici N i A jd. (*i*-osnove bez nastavka, *a*-osnove nastavci *-a* i *-u*), I jd. (*-iju* prema *-oju*) te nastavci D, L i I mn. (*-emb*, *-ehv*, *-mi* kod *i*-osnova nasuprot *-amb*, *-ahv*, *-ami* kod *a*-osnova). Kod razlikovanja su dakle posebno korisni mn. padeži, ali za njih kod mnogih imenica nema potvrda jer su to većinom apstraktne imenice i po sili značenja upotrebljavaju se isključivo u jednini. Napomenimo i to da DL jd. (*-i* prema *-ê* u *a*-osnovama) može biti problematičan kao kriterij zbog učestalog miješanja jata i njegovih ikavskih i ekavskih zamjena, kao i zbog miješanja mekih i tvrdih inačica *a*-osnova (*i*-osnove i meke *a*-osnove imaju *-i* prema *-ê* kod tvrdih *a*-osnova) (Vince 2014:102).

Kod *i/o*-osnova najjasnije su razlike u G jd. (*o*-osnove *-a*), D jd. (*o*-osnove *-u*) te ponovno u I jd. (*o*-osnove *-omb*), a jasno razlikovanje može se dobiti i sintaktički (sročnost), osobito u NA jd., gdje nema morfološke razlike. L jd. na *-ê* problematičan je iz istih razloga kao i kod *a*-osnova, a zbog sličnog razloga nepouzdan je i L mn. na *-êhv* (Vince 2014:111). D mn. jasno se razlikuje (*-emb* prema *-omb* kod *o*-osnova), a u I mn. postoji načelna razlika između dviju deklinacija (*-mi* prema *-i* kod *o*-osnova) iako se nastavak *-i* nerijetko javlja i kod *i*-osnova.

G mn. predstavlja padež u kojem u načelu jasno razlikujemo *i*-osnove (*-i*) od preostalih dviju (nulti nastavak), ali vrlo često to nije pouzdan kriterij zbog relativno sustavnog pojavljivanja nultog nastavka kod imenica *i*-osnova (v. §2.2).

⁴³ Jedni su od takvih rijetkih primjera imenice *lbžb/lbža* i *lačb/lača*.

Imenice na *-ostv* uvijek svrstavamo u *i*-osnove (§3.2). Isto tako, uvijek ih svrstavamo u čiste *i*-osnove čak i ako naiđemo na sporadičnu pojavu nastavaka *a*-osnova kod tih istih imenica: npr. jedini zabilježeni I mn. imenice *svētlostv* nosi nastavak *-ami* iz *a*-osnova.

Kriterij posvjedočenih oblika doista nas može uputiti na mješovite imenice, ali treba uzeti u obzir i činjenicu da su kod nekih mješovitih imenica oblici jedne deklinacije daleko frekventniji u kartotečnoj građi od one druge (usp. §3.4 niže). Ekstreman je primjer imenica *zlobv/zloba* za koju u RCJHR-u postoji tek jedan primjer oblika *i*-osnova i to N jd. *zlobv*, koji se ponavlja na četiri mjesta (BrVO 277a, BrVb₁ 178a, BrVat₅ 134d, BrN₂ 140b), a sve ostale vrlo brojne potvrde pripadaju *a*-osnovama. Bez obzira na razlike u broju potvrda uvijek smo takve imenice bilježili kao mješovite pod uvjetom da su morfološki i sintaktički kriteriji jednoznačni.

3.4 Ograničenja metode

Ovako postavljena metoda ima određena ograničenja. Prvo je naravno to što se dobrim dijelom oslanja na postojeću građu u obliku rječnika i kartoteke. Iako je uložena znatan napor u provjeru materijala i korekciju uočenih grešaka, pouzdanost ovdje predstavljene analize većinom proizlazi iz pouzdanosti građe. Stoga se mogu očekivati određeni propusti koji mogu biti ispravljeni isključivo daljnjim istraživanjima.

Dio ograničenja analize proizlazi iz prirode građe s kojom se radi (Sudac 2010:18ff.). Potvrde iz stsl. jezika ograničene su i specifičnim korpusom tog jezika (Trunte 2021:113–114), a iz hcs. i prirodnom korpusa za RCJHR, u kojem su puno bolje zastupljeni samo izvori u kojima je potvrđena konzervativnija varijanta hcs. jezika, zbog čega neke pojave, osobito one inovativnije, možda neće biti zastupljene u građi. Jedan takav primjer ilustrira imenica *ešutv* 'ispraznost', koja prema RCJHR-u pripada *i*-osnovama uz neke naznake *a*-osnova (G mn. *ešutv* te jedan primjer N jd. *ešuta*). Međutim, u jednom nedavno analiziranom tekstu koji nije dio građe za rječnik može se naći nedvojbeno potvrda oblika *a*-osnova u L mn. *ešutahv* (Galić i Kozak 2024).

Konačno, važno je napomenuti i činjenicu da potvrde u građi za RCJHR ne mogu biti podlogom za kvantitativna (brojčana) istraživanja. Kako primjećuje Gadžijeva (2012:14–15), potvrde za RCJHR birane su iz građe na način da se osigura najveća moguća pokrivenost varijanata, a česti oblici nisu iscrpno ispisivani, pa su zbog toga u građi u znatno većoj mjeri zastupljeni rijetki i iznimni oblici nego što bi to bio slučaj u korpusnom istraživanju cijelih kodeksa.

4 Rezultati

4.1 Brojčani status imenica *i*-sklonidbe u hcs. jeziku

Na početku ovog odjeljka donosimo sumarne brojčane podatke. Rezultati proizlaze iz dvaju skupova podataka: stsl. imenice *i*-sklonidbe i hcs. imenice istog tipa. Tablica 2 prikazuje broj imenica koje nalazimo u svakom skupu pojedinačno. Ovdje se zanemaruje činjenica da između jezika postoji znatno preklapanje u leksičkom sastavu, o čemu vidi niže (Tablica 3). Također izdvajamo broj imenica koje je moguće jednoznačno svrstati u *i*-osnove, odnosno to su one imenice koje pokazuju dosljedne oblike *i*-osnova (tzv. čiste *i*-osnove).

Tablica 2. Imenice *i*-osnova u stsl. i hcs. jeziku.

Skup	ukupno	čiste <i>i</i> -osnove
staroslavenski	301	267
hrvatski crkvenoslavenski	334	270

Napomenimo pritom da smo iz stsl. skupa isključili pet imenica koje su posvjedočene isključivo u hcs. tekstovima (*silostv*, *silbnostv*, *svhlv*, *svtvarv*, *utvrbdv*) te se one u ostatku računaju isključivo kao dio hcs. skupa.⁴⁴

Stsl. skup proizašao je iz dvaju izvora (SNSP i ESJS). Od 301 stsl. imenice samo dvije imenice iz SNSP nisu posvjedočene u ESJS (*svvėdb* 'znanje' i *soqlasv* 'antifona'). Zato u načelu možemo reći da praktički sve imenice iz SNSP nalazimo i u ESJS. S druge strane nalazimo 88 imenica kojih nema u SNSP, već su posvjedočene samo u ranim redakcijskim spomenicima uključenima u ESJS.

Hcs. građa broji 334 imenice *i*-osnova ženskog roda. Međutim, kako smo rekli, nisu sve te imenice istog statusa. Možemo ih podijeliti u tri općenite skupine uspostavljene u §3.2 i §3.3: imenice koje jasno pripadaju isključivo *i*-osnovama (čiste *i*-osnove, 270 imenica), imenice koje pokazuju miješanje oblika *i*-osnova s oblicima *a*-osnova i *o*-osnova (mješovite *i*-osnove, 35 imenica) te imenice nejasna statusa (29 imenica). Kao što vidimo, 81 % imenica pokazuje jasna i jednoznačna obilježja *i*-osnova (270 od 334 imenice).

⁴⁴ Hcs. normalizacija *silostv*, *silnostv*, *stvarv*, *svhl'v*, *utvrbdv/utvrbdā*.

Najprije ćemo navesti imenice nejasna statusa.⁴⁵ Masno su otisnute imenice posvjedočene i u stsl., a oblik na *-b* uvijek se navodi prvi bez obzira na učestalost varijanata:⁴⁶

(1) *akridb* 'skakavac', *im'nb/im'na* 'himna',⁴⁷ *latvub* 'lonac', *lačb/lača* 'glad',⁴⁸ *navistb* 'zavist?', *nardb/narda* 'nard (biljka)', *nezavistb* 'ljutnja (lat. *livor*)', *obut(v)êlb* 'obuća', *ostrovb* 'otok', *otrêbi* 'smeće, otpad', *plestb* 'kormilarsko veslo (grč. πηδάλιον)', *plêšb* 'ćelavost', *podnêtb* '?' (lat. *fomes*)', *pokaznb* 'pokajanje', *polunočb* 'ponoć (?)', *priklêtb* '?' (lat. *domus aestiva*)', *prokazb/prokaza* 'guba', *prêdvub* 'ulaz', *prêpozêdb* 'zabrana?, zabran?', *raspalb* 'pukotina, procjep', *ritb* 'obred', *sviralb/svirala?* 'svirala',⁴⁹ *svoitb* 'rodbina', *sitb* 'sitost', *skaz'nb* 'znamen? (lat. *prodigium*)', *snêdb* 'hrana, jelo', *svdub/svoda* 'srdžba', *tinb* 'uže (lat. *corrigia*)', *trizmočb* '?', *črvolenb* 'grimiz'.

Od 13 imenica koje se pojavljuju u oba jezika samo jedna ima nejasan status i u stsl. (*otrêbi*).⁵⁰ Od ostalih imenica njih sedam pripada *i*-osnovama u stsl. (*pokaznb*, *polunočb*, *sviralb*, *sitb*, *snêdb*, *tinb*, *črvolenb*). Unatoč njihovoj jasnoj statusu u stsl., zbog manjka konkretnih argumenata u korist njihove klasifikacije u hcs. materijalu one se navode kao imenice nejasna statusa (§3.2). Nadalje, jedna imenica isključivo pripada *a*-osnovama u stsl. (*prokazb/prokaza*) te dvije isključivo *o*-osnovama (*nardb*, *ostrovb*). Dvije su imenice mješovitog statusa u stsl.: *akridb* (*i/o*-osnove) i *lačb/lača* (*i/a*-osnove). Daljnja rasprava o ovim imenicama nije svrhovita zbog njihove slabe posvjedočenosti u hcs. te se njima više nećemo baviti.

U nastavku odjeljka posvetit ćemo se prvo imenicama čistih *i*-osnova (§4.2), a zatim i imenicama mješovitih *i*-osnova (§4.3).

4.2 Imenice čistih *i*-osnova

Među imenicama ovog tipa zanimljivo je vidjeti koliko je preklapanja između hcs. i stsl. skupa. Tablica 3 prikazuje podatke za tri podskupa: broj imenica *i*-osnova koje nalazimo u stsl. skupu, ali ih nema u hcs. skupu, zatim broj imenica koje nalazimo u hcs. skupu, ali ih nema u stsl. skupu te konačno broj imenica koje su zajedničke dvama skupovima. Imenice su

⁴⁵ Popis hcs. imenica po skupinama daje se i u Dodatku.

⁴⁶ Od 13 navedenih imenica tri su posvjedočene samo u ESJS-u, odnosno nema ih u kanonskim tekstovima (*lačb/lača*, *otrêbi* i *pokaznb*).

⁴⁷ Imenica *imnb/im'na* (*o/a*-osnova) posvjedočena je u ESJS-u isključivo u hcs. tekstovima.

⁴⁸ U stsl. posvjedočeno u obliku *alvčb/alvča* (*o/a*-osnova).

⁴⁹ U stsl. posvjedočeno u obliku *svirêlb* (*i*-osnova).

⁵⁰ Radi lakšeg praćenja imenice ćemo i dalje navoditi u hcs. obliku.

dodatno razlučene s obzirom na tvorbeni sastav te razlikujemo imenice tvorene sufiksom *-ostb* od ostalih imenica (netvorenih i tvorenih drugim sufiksima). Ukupan broj posvjedočenih imenica čistih *i*-osnova ženskog roda oba jezika jest 382.

Tablica 3. Preklapanje u popisu imenica čistih *i*-osnova između stsl. i hcs. jezika.

	<i>-ostb</i>	bez <i>-ostb</i>	ukupno
Broj imenica isključivo u stsl. skupu	29	83	112
Broj imenica isključivo u hcs. skupu	88	25	113
Broj imenica zajedničkih stsl. i hcs. skupu	47	110	157
Ukupno	164	218	382

Imenicama koje su jedinstvene za stsl. ovdje se nećemo baviti. Na imenicama koje su zajedničke obama jezicima nećemo se posebno zadržavati, nego ćemo dati nekoliko napomena o imenicama jedinstvenima za hcs. jezik. Najprije ćemo se osvrnuti na imenice bez sufiksa *-ostb*, a zatim na imenice tvorene tim sufiksom.

Tablica 3 govori nam da je broj imenica *i*-osnova koje su jedinstvene svakom jeziku sličan. Ista nam brojka govori da u hcs. nalazimo velik broj imenica koje nisu posvjedočene niti u kanonskim tekstovima niti u ranim spomenicima drugih redakcija koji su uključeni u ESSJ. Od 113 imenice svojstvene hcs. jeziku njih 88 tvori se sufiksom *-ostb*, a o njima ćemo nešto reći niže. Nasuprot tome tek 25 imenice ne nosi taj sufiks. Među njima nema nijedne znatnije posvjedočene imenice osim imenice *zledb* 'zlo'.⁵¹ U nastavku ih navodimo u cijelosti:

- (2) *blagodêtelb* 'vrlina, krepost', *drvželb* 'država, područje', *zibêlb* 'zipka, kolijevka', *zledb* 'zlo, šteta', *zobv* 'zob', *izgibêlb* 'propast', *isповêstv* 'ispovijed', *krelût* 'krilo', *lûbъzvъ* 'ljubaznost', *množv* 'mnoštvo', *obêstv* 'obijest', *odêtelb* 'odjeća', *otšvstv* 'odsustvo (absentia)', *pomastv* 'pomast', *porasv* 'zelen, zelenilo (lat. *virentia*)', *poslastv* 'naslada (grč. τρυφή)', *pravv* 'razlog (lat. *causa*)', *pripomočv* 'zaštita, pomoć (lat. *patrocinium*)', *raskošv* 'raskoš', *svetločv* 'lat. *sacrarium*', *svetočv* 'svetost', *t'čadv* 'taština', *cêvv* 'cijev'.

⁵¹ Kao takvu brojimo onu imenicu koja u objavljenom dijelu RCJHR-a nema oznaku *Exh.*, što znači da u građi postoji više od 10 potvrda takve imenice, kao i sve imenice iz neobjavljenog dijela koje se javljaju u više od 10 primjera (Grabar, Mareš i Mulc 2000:xv).

Ovaj popis pokazuje nekoliko zanimljivosti. Prvo, među ovim riječima primjećujemo nekoliko do danas uobičajenih hrvatskih riječi (*zobv*, *ispovêstv*, *obêstv*, *pomastv*, *pripomočv*, *raskošv*, *cêvv*) i njih možemo barem djelom pripisati utjecaju vernakulara (usp. Šimić 2014b:377–379). Utjecaju vernakulara možemo pripisati i imenicu *krelûtv*, za koju brojne potvrde nalazimo i u AR-u.

Nasuprot ovim riječima nalazimo nekoliko riječi koje dijele korijen s riječima posvjedočenima u stsl. Primjerice, samo u prefiksu se razlikuju imenice *izgibêlv* (stsl. samo *gybêlv* i *pogybêlv*), *otšbstv* (u stsl. samo *išbstv*, *prešbstv*, *prišbstv*) te *porasvlv* (stsl. samo *lêtoraslv*, *novoraslv*, *otvraslv*). Zanimljiva je i imenica *t'čadv* 'taština', koju u hcs. nalazimo i u varijanti *t'čina* istovjetnoj hrv. *taština*, dok u stsl. od istog korijena nalazimo samo imenicu *tvšteta* u istom značenju.

Kada je riječ o sufiksu *-ostv*, već smo napomenuli u §3.2 da sve imenice na *-ostv* uzimamo kao sigurne primjere *i*-osnova. Među hcs. imenicama koje pripadaju isključivo *i*-osnovama njih 133 imaju sufiks *-ostv* prema 135 imenica koje ga nemaju.⁵² U stsl. ih je posvjedočeno znatno manje (76 ukupno, od toga 54 u kanonskim tekstovima). O nesrazmjeru najbolje govori Tablica 3, gdje vidimo (stupac *-ostv*) da je broj hcs. imenica na *-ostv* koje su posvjedočene u obama jezicima (47 ukupno, 36 kanonskih) znatno manji od broja imenica koje tamo nisu posvjedočene (88 imenica). Ta nam činjenica jasno govori o velikoj produktivnosti sufiksa *-ostv* i nastanku većeg broja novih tvorenica.

Među tim imenicama nalazimo velik broj imenica koje su rijetke i u građi se pojavljuju tek jednom ili dvaput. Za neke od tih imenica možemo pretpostaviti da su rijetke samo u hcs. korpusu, odnosno da njihova rijetkost ima veze sa specifičnostima leksika hcs. jezika (usp. §3.4). Primjerice, danas posve uobičajena imenica *ludostv* potvrđena je samo jednom (CIvan 170v, prema lat. *vesania* istog značenja), a u građi za RCJHR nema nijedne druge riječi od tog korijena, a ta riječ niti korijen *lud-* nisu posvjedočeni ni u stsl. rječnicima. Dakle, može se pretpostaviti da je riječ o vernakularnoj riječi (AR je bilježi od 16. st.) koja nije bila dio leksika hcs. jezika.

Nasuprot ovakvim slučajevima nalazimo brojne primjere imenica za koje se može pretpostaviti da predstavljaju bilo rijetke riječi, bilo okazi-onalizme, odnosno trenutačne tvorevine (Reinhart 2017:164). Najizraziti-ji takav primjer vidimo kod imenice *krasostv* (lat. *pompa*), koja se pojavljuje samo jednom u korpusu (BrVO 149c) i to u neočekivanom obliku G mn.

⁵² Ove brojke proizlaze iz podataka u Tablici 3 zbrajanjem drugoga i trećeg stupca: 133 imenice na *-ostv* (88 + 45) i 135 imenica bez tog sufiksa (25 + 110).

krasostb. Međutim pokazuje se da na paralelnom mjestu u građi (BrVat₅ 72a) stoji G mn. *krasotb* od imenice *krasota*, koja je ujedno puno bolje posvjedočena. Zbog tih činjenica ima razloga posumnjati da je oblik G mn. *krasostb* pisarska greška za *krasotb*.

Brojne rijetke imenice na *-ostb* imaju tvorbene sinonime (usp. Reinhart 2017:162). Oni su osobito često tvoreni sufiksom *-ota*, pri čemu se čini najčešćom situacija u kojoj je imenica na *-ota* tipična, a imenica na *-ostb* predstavlja rjeđu varijantu. Takav je slučaj imenica *čedrostb* 'milosrđe', koja je potvrđena samo jednom, za razliku od bogato posvjedočene imenice *čedrota*. Obje imenice vrlo vjerojatno predstavljaju lekseme tradirane iz stsl. jer su obje imenice posvjedočene u tom jeziku, u kojem nalazimo sličan odnos dviju varijanti: imenica na *-ota* bogato je posvjedočena i nalazimo je u oba stsl. rječnika, dok se imenica na *ostb* može naći tek u rijetkim primjerima u ESJS-u.

U slučaju hapaksâ *glubokostb* (COxf 23d) i *glubostb* (CŽg 31 v) 'dubina' može se pretpostaviti da je riječ o okazionalizmima prema uobičajenoj imenici *glubina* sa sufiksom *-ina* (sve su tvorene od pridjeva *glubokb* 'dubok'). Nijedna od te dvije imenice nije posvjedočena niti u AR, niti u stsl. rječnicima iako oni bilježe i pridjev te imenicu na *-ina*.

4.3 Imenice mješovitih *i*-osnova

U hcs. jeziku zabilježili smo 35 imenica mješovitih *i*-osnova slijedeći kriterije predstavljene u §3.3. Postoje dva glavna tipa mješovitih *i*-osnova, *i/a*-osnove (22 imenice) i *i/o*-osnove (13 primjera). Ukratko ćemo predstaviti te dvije skupine imenica te ih usporediti sa stsl. istovrijednicama.

Mješovitim *i/a*-osnovama pripadaju sljedeće imenice (N = 22):⁵³

- (3) *basnb/basna* 'bajka', *branb/brana* 'borba', *gusli* 'gusle, citra (pl. tantum)',⁵⁴ *ešutb/ešuta* 'ispraznost', *ženitvb/ženitva* <ženidba>, *žeravb/žerava*, *zavidočb/zavidoča* 'zavist, revnost', *zlobb/zloba* 'zlo, zloba', *kvatiri* 'četiri dana posta u Katoličkoj Crkvi (pl. tantum)', *lbžb/lbža* 'laž', *milotb/milota* 'ovčja koža', *molitvb/molitva*, *obrɔvb/obrɔva*, *okovb/okova* 'okov', *piělb/piěla* 'plitka posuda (lat. *phiale*)', *prit'čb/prit'ča* 'priča', *rasprb/raspra* 'rasprava', *svobodb/svoboda* (*slobodb/sloboda*) 'sloboda', *skvɔrbnɔb/skvɔrbna* 'nečistoća, opačina, porok', *stranb/strana* 'strana', *suɛtb/sueta* 'taština', *utvɔrbdb/utvɔrbda* 'potpora, nebeski svod'

⁵³ U popisu citiramo oba normalizirana oblika N jd. (na *-b* i *-a*). U ostatku teksta navodimo samo oblik na *-b*.

⁵⁴ Kod imenica *pluralia tantum* ne navodimo varijante jer u hcs. jeziku N mn. obiju promjena glasi *-i*, ali se razlika već vidi u G mn. (*gusli* po *i*-osnovama, *gus'lb* po *a*-osnovama).

Od navedenih imenica *okovb* mogla bi pripadati još i *o*-osnovama, ali za to nema dovoljno argumenata u građi. Može se dodati da sve imenice koje poznajemo iz suvremenog jezika danas pripadaju *a*-osnovama.

Odnos hcs. *i*-/*a*-osnova prema stsl. istovrijednicama sažima Tablica 4.

Tablica 4. Status hcs. *i*-/*a*-osnova u stsl. jeziku.

status u stsl.	hcs. imenice	broj
nisu posvjedočene	<i>žeravb, zavidočb, ešutb, kvatri, utvrbd</i>	5
<i>o</i> -osnove	<i>okovb</i>	1
<i>i</i> -osnove	<i>basnb, branb, gusli, obrvob</i>	4
<i>i</i> -/ <i>a</i> -osnove	<i>lbžb, piēlb, zlobb, milotb</i>	4
<i>a</i> -osnove	<i>ženit'vb, molit'vb, prit'čb, rasprb, skovrbn,</i> <i>stranb, suetb, svobodb</i>	8
Ukupno		22

U stsl. nije posvjedočeno samo pet imenica (*žeravb, zavidočb, ešutb*,⁵⁵ *kvatri, utvrbd*). Kod ostalih imenica sklonidbeni status imenica u stsl. dosta varira. Imenica *okovb* u stsl. je *plurale tantum* i pripada isključivo *o*-osnovama. Razliku u statusu ove imenice u hcs. i stsl. bit će potrebno dodatno istražiti. Četiri imenice pripadaju isključivo *i*-osnovama u stsl. (*basnb, branb, gusli, obrvob*) i za takve imenice možemo pretpostaviti da oprimjeruju dobro posvjedočen povijesni proces prelaska *i*-osnova u *a*-osnove (i u suvremenom su jeziku *a*-osnove).

Tek četiri imenice pripadaju mješovitim *i/a*-osnovama i u stsl. jeziku (*lbžb, piēlb, zlobb, milotb*), a među njima su dvije prilično zanimljive. Imenica *lbžb* u oba je jezika tek rubno posvjedočena kao *i*-osnova te primarno dolazi kao *a*-osnova, odnosno u obliku *lbža*. Imenica *zlobb* u stsl. je jeziku potvrđena kao *i*-osnova isključivo u kanonskom *Suprasaljskom zborniku*, dok je *a*-osnova već u kanonskim tekstovima puno raširenija, a u ranim redakcijskim spomenicima postaje jedina potvrđena varijanta. Ova se situacija čini se odražava jasno i u hcs., gdje kao što smo već raspravili u §3.3, *i*-osnovu nalazimo tek iznimno te je *a*-osnova *zloba* izrazito dominantna.

⁵⁵ Status imenice *ešutb* u stsl. zahtijeva dodatan komentar. Ta je imenica zasigurno crkvenoslavizam u hcs. jer nije posvjedočena u AR-u. Međutim, kao imenica nije posvjedočena u stsl. rječnicima, već se i u SNSP-u i ESJS-u javlja isključivo kao prilog *ašutb* 'uzalud'. Obje potvrde toga priloga s početnim *e-* (*ešutb*) u ESJS-u dolaze iz hcs. tekstova, Lobkovicova psaltira i Psaltira pariškog kodeksa. Stoga ostaje nejasno kako je od priloga 'uzalud' nastala imenica 'ispraznost'.

Konačno, najzanimljiviji slučaj predstavlja osam imenica koje u stsl. pripadaju *a*-osnovama, a u hcs. su građi mješovite (*ženit'vb*, *molit'vb*, *prit'čb*, *rasprb*, *skvrēnb*, *stranb*, *suetb*, *svobodb*). To je neočekivano jer implicira da su se u hcs. jeziku neke imenice razvile u *i*-osnove. Međutim, potrebno je odmah odbaciti takvu tvrdnju kao malo vjerojatnu jer počiva na pojednostavljenom i pomalo naivnom pogledu na odnos leksika dvaju jezika (starije/mlađe), a zanemaruje učinke vernakularnog naslojavanja, koje može utjecati ne samo na izbor leksema, već i na gramatičko ponašanje već postojećih leksema, odnosno leksema koji postoje i u hcs. i u vernakularu, ali s različitim gramatičkim obilježjima (rod, deklinacija). Stoga, nema jasnih dokaza da je riječ o naknadnom razvoju, nego je moguće da je riječ o ostacima starijeg stanja koje je bilo očuvano u stčak. vernakularu, ali ne i u stsl. jeziku. Drugim riječima, moguće da je riječ o starim dijalektalnim razlikama između ranih slavenskih varijeteta. Treba istaknuti da su varijante s oblicima *i*-osnova obično slabije posvjedočene, a to vrijedi osobito za imenice *prit'čb*, *suetb* i *stranb*. Za konkretnije zaključke bit će potrebno iscrpnije proučiti ovu skupinu imenica.

Mješovitim *i*-/*o*-osnovama pripadaju sljedeće imenice (N = 13):

- (4) *blaz'nb* 'zabluda, napast', *bludb* (*blûdb*), *vrēvb* 'uže, konopac', *danb* 'danak', *dovolb* 'dovoljna mjera, sposobnost, dostatnost', *dēbrb* (*dabrēb*, *dabarēb*) 'dolina', *zērb*, *mēdb* 'mjed', *novoraslb* 'izdanak', *nravb* (*naravēb*) 'narav', *prēsi* 'prsa', *s'blaz'nb* 'zabluda, pogreška', *udolb* 'dolina'

Imenica *prēsi* u suvremenom je jeziku srednjeg roda, ali u našoj građi za to nema dovoljno argumenata, nego je moguće tek utvrditi da imenica pokazuje određene oblike *o*-osnova (nulti G mn., D mn. *-omb*) te neke oblike koji se mogu tumačiti dvojako (L mn. *-ēhb*, I mn. *-i*). Među imenicama koje su nam poznate iz suvremenog jezika nalazimo i one koje su danas *o*-osnove (*bludb*), ali i *i*-osnove (npr. *nravb*, *mēdb*, *s'blaz'nb*).

Sve su navedene imenice posvjedočene u stsl. jeziku, a njihove ekvivalente donosi Tablica 5.

Tablica 5. Status hcs. *i*-/*o*-osnova u stsl. jeziku.

status u stsl.	hcs. imenice	broj
<i>i</i> -osnove (jedna im. m. r.)	<i>danb</i> , <i>dēbrb</i> , <i>mēdb</i> , <i>novoraslb</i> , <i>vrēvb</i> ; <i>zērb</i> (m. r.)	6
<i>o</i> -osnove	<i>bludb</i> , <i>nravb</i> , <i>dovolb</i>	3
<i>o</i> -/ <i>i</i> - (kanonski samo <i>i</i> -osnove)	<i>prēsi</i> , <i>udolb</i>	2
<i>o</i> -/ <i>a</i> -/ <i>i</i> -osnove (kanonski <i>o</i> -/ <i>a</i> -osnove)	<i>blaz'nb</i> , <i>s'blaz'nb</i>	2
Ukupno		13

Šest je imenica posvjedočeno kao *i*-osnove, a pet su ženskog roda (*danb*, *dbbrvb*, *mêdb*, *novoraslb*, *vrvbvb*), a jedna m. roda (*zêrb*). U posljednjem slučaju svjedočimo dobro poznatom procesu gubitka *i*-osnova m. roda. U ostalim slučajevima mogli bismo tvrditi da je riječ o gubljenju *i*-osnova i njihovu prelasku u *o*-osnove. Međutim, jednako je moguće tvrditi i da je u nekim slučajevima (npr. *danb*, *dbbrvb*, *novoraslb*) riječ o miješanju deklinacija prouzročenom nepoznavanjem navedenih riječi koje najvjerojatnije predstavljaju lekseme tradirane iz stsl. i nisu bile dio vernakularnog leksika. Taj uvid temeljimo na činjenici da su ti leksemi u AR-u posvjedočeni tek rubno (*novoraslb*) ili su pak samo posvjedočeni u crkvenoslavenskim tekstovima (*danb*). Treća imenica (*dbbrvb*) u AR-u je posvjedočena tek kao toponim (npr. Dabar u Gorskom kotaru) i tada je muškog roda, što nam govori u prilog interpretaciji da je riječ o imenici koja se i na terenu kolebala između dviju deklinacija i dvaju rodova.

Drukčiji je slučaj imenice *mêdb*, koja je u AR bogato posvjedočena kao *i*-osnova i kao *o*-osnova (čak i u srednjem rodu) iako je u današnjem standardu isključivo *i*-osnova. Stoga njezin mješovit status u hcs. jeziku vjerojatno odražava stvarno stanje na terenu. Imenica *vrvbvb* posvjedočena je u sthrv. srednjovjekovnim spomenicima, ali AR navodi isključivo ž. rod te stoga nije jasno odakle oblici muškog roda.

U stsl. isključivo *o*-osnovama pripadaju imenice *bludb* i *nravb*. Ove su dvije imenice zanimljive jer u suvremenom jeziku imaju različit status (*blud* je *o*-osnova, a *narav* *i*-osnova), ali potvrde u hcs. jeziku pokazuju njihovu bliskost sa stanjem u stsl. po tome što su oblici *i*-osnova u hcs. vrlo rijetki.⁵⁶ Imenica *bludb* je u AR posvjedočena u oba roda, ali kao *i*-osnovu nalazimo je tek u nešto malo starih potvrda (npr. kod Marulića, Hektorovića i Ranjine). Imenica *dovolb* u kanonskim je spomenicima *o*-osnova, ali ESJS bilježi da se ova imenica jednom javlja u ž. rodu, pa bismo je mogli i svrstati i u posebnu skupinu. Rijetka je u hcs. građi i nije posvjedočena u AR, što znači da vjerojatno predstavlja leksem tradiran iz stsl. pa se miješanje deklinacija možda ponovno može pripisati nepoznavanju ovog specifičnog leksema kod prepisivača, ali lako je moguće i da je preuzeta kao mješovita imenica (tj. da se i u predlošcima javlja s dvojakim nastavcima).

Dvije su imenice (*prvsi*, *udolb*) u kanonskim tekstovima isključivo *i*-osnove, ali u ESJS-u se bilježe kao *i/o*-osnove, odnosno ponašaju se isto kao i u hcs. građi. U ovom slučaju kao i u nekim ranijim primjerima mogli

⁵⁶ Slučaj imenice *nravb* podsjeća na imenicu *gladb*, koja je u hcs. jeziku *o*-osnova, kao što je bila i većinu svoje povijesti u hrvatskom jeziku, a njezin status kao *i*-osnove u suvremenom jeziku relativno je recentna inovacija (Bošnjak Botica, Budja i Hržica 2018).

bismo govoriti o prirodnom procesu gubitka *i*-osnova i njihovu prelasku u *o*-osnove, a koji se ovdje već očituje kao razlika između SNSP-a i ESJS-a.

Konačno, imenice *blaz'nb* i *s'blaz'nb* predstavljaju neobičan slučaj imenica koje su u kanonskim tekstovima pripadale *o*-osnovama i *a*-osnovama, a tek u ESJS-u nalazimo primjere *i*-osnova. Niti hcs. građa niti AR ne bilježe ove imenice kao *o*-osnove.

U obje skupine mješovitih *i*-osnova u hcs. jeziku nalazimo znatna nepoklapanja sa stsl. stanjem. Međutim, da bismo došli do sigurnijih zaključaka, bit će potrebno iscrpnije istražiti mješovite *i*-osnove u hcs. jeziku. Tako će biti moguće jasnije pokazati koje imenice pokazuju izrazito miješanje, a kod kojih su varijantni oblici tek iznimke. Pregledom kartotečne građe to se moglo tek dijelom utvrditi (usp. §3.4). Isto tako, ostaje otvoreno pitanje u kojim slučajevima miješanje oblika signalizira jezičnu promjenu u tijeku, a kada je riječ o miješanju oblika zbog specifične naravi hcs. kao pisanoj jezika. U tom smislu miješanje oblika može biti rezultat različitog statusa neke imenice u hcs. jeziku i u vernakularu, već postojećih kolebanja u tradiranim tekstovima ili pak može nastati kao posljedica nepoznavanja neke riječi kod prepisivača. Za takvo preciznije određenje bit će također potrebno iscrpnije istražiti ovdje predstavljeni popis imenica. Prikupljanje takvog popisa i njegov opis ovdje prvi su korak u tom smjeru.

5 Zaključak i budući koraci

U ovom je radu na temelju iscrpne analize građe za RCJHR uspostavljen popis imenica *i*-osnova ženskog roda u hcs. jeziku. On broji 334 imenice, koje smo podijelili u tri skupine (čiste *i*-osnove, mješovite *i*-osnove i imenice nejasna statusa). Za uspostavu takvog popisa bilo je potrebno uspostaviti kriterije zbog određene razine morfološke i grafijske varijabilnosti unutar građe. Te je kriterije ponekad teško dosljedno primijeniti te je ovako predstavljen popis na mjestima nepotpun ili manjkav, ali smatramo da može poslužiti kao polazište za svako daljnje istraživanje.

Uspostava popisa, dakle, tek je prvi korak u daljnjim istraživanjima *i*-osnova u hcs., ali i u sthrv. jeziku. Ta se istraživanja mogu temeljiti i na detaljnijem pregledu primjera u kartoteci RCJHR-a, ali i na korpusnom istraživanju opisanih leksema u cjelovitim kodeksima ili izborima teksto-va, posebice onima koji su slabije zastupljeni u građi za RCJHR. U tom smislu će posebno zanimljivo biti detaljnije istražiti morfologiju mješovitih *i*-osnova, kao i status pojedinih imenica *i*-osnova u hcs. jeziku s obzirom na njihovo podrijetlo (crkvenoslavenski prema vernakularnom sloju leksika).

Uspostavljeni kriteriji bit će od pomoći u istraživanju imenica drugih tipova povezanih s *i*-sklonidbom, a koje nisu bili obrađene u ovom radu. Tu se ponajprije na imenice *i*-osnova muškog roda, imenice *v*-osnova *r*-osnova ženskog roda te strana ženska imena.

Ovaj rad je financirala
Hrvatska zaklada za znanost
projektom HRZZ-2024-05-8346.

Kratice izvora

- BrBer₁ — 1. ljubljanski (*beramski*) *brevijar*, kraj 14. st., Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, sign. Ms 161.
- BrLab₂ — 2. ljubljanski (*beramski*) *brevijar* 15. st., Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, sign. Ms 163.
- BrN₂ — 2. *novljanski brevijar*, 1495., Novi Vinodolski, Župni ured.
- BrVat₅ — 5. *vatikanski brevijar*, sredina 14. st., Rim, Biblioteca Apostolica Vaticana, sign. *Borg illir.* 5.
- BrVat₆ — 6. *vatikanski brevijar*, sredina-treća četvrt 14. st., Rim, Biblioteca Apostolica Vaticana, sign. *Borg illir.* 6.
- BrVb₁ — 1. *vrbnički brevijar*, 13.–14. st., Vrbnik, Župni ured.
- BrVO — *Brevijar Vida Omišljanina*, 1396., Beč, Österreichische Nationalbibliothek, sign. *Cod. slav.* 3.
- CBč — *Zbornik u Berčićevoj zbirci* br. 5, 15. st., Sanktpeterburg, Ruska nacionalna biblioteka, sign. Bč 5.
- CIvan — *Ivančičev zbornik*, 14.–15. st., Zagreb, Samostan franjevac III. Reda sv. Ksaver.
- COxf — *Oxfordski zbornik*, 15. st., Oxford, Bodleian Library, sign. Ms. Canon. Lit. 414.
- CŽg — *Žgombičev zbornik*, 16. st., Zagreb, HAZU, sign. VII 30.

- MBer₁ — 1. *ljubljski (beramski) misal*, 15. st., Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, sign. Ms 162.
MBer₂ — 2. *ljubljski (beramski) misal*, 15. st., Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, sign. Ms 164.
RegBen — *Regula sv. Benedikta*, kraj 14. st., Zagreb, HAZU, sign. I a 74.

Literatura

- AR. 1881–1976. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–XXIII. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. <https://dizbi.hazu.hr/?pr=l&class=10001&oby=rnr&obyt=a&rr%5B1033%5D%5Bo%5D%5B196759%5D=oa&published=y&restricted=n>. (pristupljeno 15. 4. 2025.).
- Babić, Stjepan. 2006. Zatvorenost *i*-sklonidbe u hrvatskome književnome jeziku. *Suoremena lingvistika*, 62, 2, 141–150.
- Babić, Vanda. 2014. *Učbenik stare cerkvene slovanščine*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Bošnjak Botica, Tomislava; Jurica Budja; Gordana Hržica. 2018. Rodovna i sklonidbena dvojnost imenica u hrvatskom jeziku. *Rasprave*, 44, 1, 57–88. <https://doi.org/10.31724/rihjj.44.1.2>.
- Brozović, Dalibor. 2006. Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti. Ur. Brozović, Dalibor. *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda*. Zagreb: Školska knjiga, 155–278.
- Brozović, Dalibor; Pavle Ivić. 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Čajka, František; Marcel Černý. 2016. *Slovník jazyka staroslověnského: historie, osobnosti a perspektivy*. Praha: Slovanský ústav AV ČR.
- Cejtlin, Ralja; Radoslav Večerka; Emilie Bláhová (ur.). 1994. *Staroslavjanskij slovar': po rukopisjam X–XI vekov*. Moskva: Russkij jazyk.
- Ceković, Blanka. 2015. Imenice u Misalu hruackome Šimuna Kožičića Benje. Ur. Žagar, Mateo. *Jezik Misala hruackog: studije o jeziku Misala Šimuna Kožičića Benje (1531)*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 59–80.
- Damjanović, Stjepan. 1984. *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Damjanović, Stjepan. 2005. *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Damjanović, Stjepan. 2008. *Jezik hrvatskih glagoljaša*. Zagreb: Matica hrvatska.

- Damjanović, Stjepan. 2021. Bilješke o sklonidbi imenica u najstarijoj hrvatskoj tiskanoj knjizi. Ur. Damjanović, Stjepan. *U potrazi za književnim jezikom: iz povijesti hrvatskoga jezika i filologije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 62–79.
- Derksen, Rick. 2007. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden: Brill.
- ESJS. 2025. *Elektronický slovník jazyka staroslověnského = Digital Old Church Slavonic Dictionary*. Praha: Slovanský ústav Akademie věd České republiky. <http://gorazd.org/?q=en/node/21>. (pristupljeno 15. 4. 2025.).
- Gadžijeva, Sofija. 2012. *Morfonologija prezentske paradigme u hrvatskome crkvenoslavenskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut.
- Galić, Josip. 2023. Sklonidba imenica u Prvome beramskom brevijaru. Ur. Mihaljević, Ana; Milan Mihaljević; Andrea Radošević. *Studije o Prvome beramskom brevijaru*. Zagreb: Staroslavenski institut, 201–230.
- Galić, Josip. 2025. Sklonidba imenica u Prvome i Drugome beramskom misalu. Ur. Mihaljević, Ana; Sandra Požar; Andrea Radošević. *Studije o Prvome i Drugome beramskom misalu*. Zagreb: Staroslavenski institut, u tisku.
- Galić, Josip; Vâčeslav Kozak. 2024. Jezik odlomka Pseudoeuzebijeve poslanice biskupu Damazu iz Berčičeve zbirke. *Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu* 74, 65–126. <https://doi.org/10.31745/s.74.6>.
- Grabar, Biserka; František Vaclav Mareš; Ivana Mulc. 2000. Oblikovanje i sastav natuknice. Ur. Grabar, Biserka; František Vaclav Mareš; Zoe Hauptová. *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije. I. sv. A–vrêdb*. Zagreb: Staroslavenski institut, VIII–XVIII.
- Hamm, Josip. 1958. *Staroslavenska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hercigonja, Eduard. 1983. Metodološke pretpostavke jezikoslovne analize hrvatskoglagoljskih zbornika 14.–16. stoljeća. Ur. Hercigonja, Eduard. *Nad iskonom hrvatske knjige: rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovjekovlju*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 297–302.
- Jurčević, Ivan. 2002. *Jezik hrvatskoglagoljskih tiskanih brevijara*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Kalsbeek, Janneke. 1998. *The Čakavian Dialect of Orbaníci near Žminj in Istria*. Leiden: Brill.
- Knoll, Vladislav. 2019. Gorazd: An Old Church Slavonic Digital Hub. Ur. Miltenova, Anissava; Victor Baranov; Heinz Miklas. *Digital and Analytical Approaches to the Written Heritage*. Sofija: Gutenberg Publishing House, 114–128.
- Kuzmić, Boris; Martina Kuzmić. 2015. *Povijesna morfologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

- Lukežić, Iva. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja*. Sv. 2: Morfologija. Zagreb – Rijeka – Čavle: Hrvatska sveučilišna naklada; Filozofski fakultet u Rijeci; Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.
- Lunt, Horace. 2001. *Old Church Slavonic Grammar*. Berlin: De Gruyter.
- Malić, Dragica. 1980. Akademijin rječnik i njegove dopune. *Rasprave*, 6–7, 1, 121–139.
- Malić, Dragica. 1997. *Žića svetih otaca: hrvatska srednjovjekovna proza*. Zagreb: Matica hrvatska; Institut za hrvatski jezik.
- Mareš, František Vaclav. 1966. Úprava a stavba hesla. Ur. Kurz, Josef. *Slovník jazyka staroslověnského = Lexicon linguae palaeoslovenicae*. 1: A–Ć. Praha: Academia, XXIX–XXXV.
- Marković, Ivan. 2007. Do kosti: Imenice hrvatske *i*-sklonidbe. *Lahor*, 1, 3, 14–36.
- Matasović, Ranko. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Matasović, Ranko. 2014. *Slavic Nominal Word-Formation: Proto-Indo-European Origins and Historical Development*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Mihaljević, Milan. 2009. Hrvatski crkvenoslavenski jezik. *Povijest hrvatskoga jezika*. Knj. 1: Srednji vijek. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, 283–349. <https://glagoljica.hr/?pr=iiif.v.a&id=578200>. (pristupljeno 15. 4. 2025.).
- Mihaljević, Milan. 2014a. Uvod. Ur. Mihaljević, Milan. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Zagreb: Staroslavenski institut, 9–22.
- Mihaljević, Milan. 2014b. Pismo i fonemski sustav. Ur. Mihaljević, Milan. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Zagreb: Staroslavenski institut, 49–90.
- Mihaljević, Milan. 2018. *Jezik najstarijih hrvatskoglagoljskih rukopisa*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut.
- Mihaljević, Milan. uskoro. Jezik Brevijara Vida Omišljanina. Ur. Vukoja, Vida; Mateo Žagar (ur.). *Studije o Brevijaru Vida Omišljanina*. Zagreb: Staroslavenski institut.
- Moguš, Milan. 2009. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Nazor, Anica. 1963. Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatskoglagoljskim tekstovima (prilog diskusiji o problemima crkvenoslavenskog thesaurusa). *Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu* 13, 68–86.
- Nazor, Anica. 2000. Uvod; Popis izvora; Navedena literatura. Ur. Grabar, Biserka; František Vaclav Mareš; Zoe Hauptová. *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*. I. sv. A–vrêdb. Zagreb: Staroslavenski institut, I–III; XXXI–XXXVI; XXXVII–XXXIX.

- Nazor, Anica. 2017. O počecima rada na rječniku crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije. *Filologija* 68, 117–125. <https://doi.org/10.21857/94kl4cxrkm>.
- Pilát, Štefan. 2016. Digitální portál staroslověnštiny. Ur. Čajka, František; Marcel Černý. *Slovník jazyka staroslověnského: historie, osobnosti a perspektivy*. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 117–126.
- Pilát, Štefan. 2020. Elektronický Slovník jazyka staroslověnského – perspektivy dalšího rozvoje. *Bohemica Olomucensia*, 12, 2, 74–90. <https://doi.org/10.5507/bo.2020.021>.
- Pišковиć, Tatjana. 2011. *Gramatika roda*. Zagreb: Disput.
- RCJHR. 2000. *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije: a1–izgnilstvo*. Ur. Grabar, Biserka; Zoe Hauptová; František Vaclav Mareš; Marija Klenovar; Ivana Mulc; Zdenka Ribarova; Jozo Vela; Anica Nazor. Zagreb: Staroslavenski institut. <https://stin.hr/crkvenoslavenski-rjecnik/>. (pristupljeno 15. 4. 2025.).
- Reinhart, Johannes. 2017. Rijetke riječi u Rječniku crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije. *Filologija*, 68, 157–169. <https://doi.org/10.21857/mnlqgc0v0y>.
- Šimić, Ana. 2017. Mikrostruktura i istraživački izazovi obrade rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije. *Filologija*, 69, 99–128. <https://doi.org/10.21857/ygjwrcj8ey>.
- Šimić, Marinka. 2000. Jezik Muke po Mateju u hrvatskoglagoljskim misalima. *Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu*, 50, 5–117.
- Šimić, Marinka. 2014a. Spomenici. Ur. Mihaljević, Milan. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Zagreb: Staroslavenski institut, 23–48.
- Šimić, Marinka. 2014b. Leksik. Ur. Mihaljević, Milan. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Zagreb: Staroslavenski institut, 365–392.
- Šimić, Marinka. 2014c. *Akademijin brevijar HAZU III c 12: hrvatskoglagoljski rukopis s konca 14. stoljeća: jezična studija: transliteracija: faksimil*. Zagreb: Staroslavenski institut.
- SNSP. 2025. *Slovník nejstarších staroslověnských památek = Dictionary of the Oldest Old Church Slavonic Texts*. Praha: Slovanský ústav Akademie věd České republiky. <http://gorazd.org/?q=en/node/24>. (pristupljeno 15. 4. 2025.).
- Stone, Gerald. 1993. Sorbian. Ur. Comrie, Bernard; Greville Corbett. *The Slavonic Languages*. London: Routledge, 593–685.
- Sudec, Sandra. 2010. *Tvorba pridjeva u hrvatskome crkvenoslavenskome jeziku*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Sussex, Roland; Paul Cubberley. 2006. *The Slavic Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Tafra, Branka. 2004. Dopune hrvatskoj gramatici. *Jezik*, 51, 5, 169–176.
- Tandarić, Josip Leonard. 1993. Crkvenoslavenska jezična norma u hrvatskoglagoljskom ritualu. Ur. Tandarić, Josip Leonard. *Hrvatskoglagoljska liturgijska književnost: rasprave i prinosi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Provincijalat franjevac trećoredaca, 85–107.
- Townsend, Charles; Laura Janda. 1996. *Common and Comparative Slavic: Phonology and Inflection: With Special Attention to Russian, Polish, Czech, Serbo-Croatian, Bulgarian*. Columbus (Ohio): Slavica Publishers.
- Trunte, Nicolina. 2021. *Staroslavenska riječ: gramatika starocrkvenskoga jezika, staroslavenski tekstovi, staroslavensko naslijeđe u Hrvata*. Prev. i priir. Zvonko Pandžić. Zagreb: Alfa.
- Vince, Jasna. 1985. Deklinacija imenica u crkvenoslavenskom jeziku hrvatske redakcije. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Vince, Jasna. 2014. Imenice. Ur. Mihaljević, Milan. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Zagreb: Staroslavenski institut, 91–132.
- Vince, Jasna. 2021. Sklonidba imenica u Drugome beramskom brevijaru. Ur. Mihaljević, Milan; Andrea Radošević. *Studije o Drugome beramskom brevijaru*. Zagreb: Staroslavenski institut, 257–269.
- Vukoja, Vida. 2012. O korpusu Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije i njegovu odnosu prema korpusima hrvatskoga jezika. *Filologija*, 59, 207–229.

Dodatak

U zagradama se donose grafijske varijante. Kosom crtom su odvojene varijante koje pripadaju različitim sklonidbama.

Čiste *i*-osnove (N = 270)

alostv, *bezumnostv*, *blagodêtelv*, *blagodêtv*, *blagostv*, *bledv*, *blêdostv* (*bledostv*), *bolêz'nv*, *bolv*, *boêz'nv*, *bridkostv* (*britkostv*), *brvzostv*, *buestv* (*buiostv*, *buêostv*, *buûostv*, *buústv*), *bêdnostv*, *bêlostv*, *varv*, *velikostv*, *vethostv*, *večv* (*vičv*, *vêčv*), *vzmožnostv*, *visokostv*, *vlastv* (*lastv*), *vručostv*, *vrêdnostv* (*vrîdnostv*), *vsvv* (*vasv*), *vêrnostv*, *vêstv*, *vêt'v* (*vet'v*), *gibêlv* (*gibelv*), *gladkostv* (*glatkostv*), *glubokostv*, *glubostv*, *gnilostv*, *golênv* (*golenv*, *golinv*), *gorestv* (*gorêstv*), *gorkostv*, *gorupostv*, *grubostv* (*grobostv*), *grvdostv*, *grvstv*, *dvornostv*, *dvvrv* (*dvvri*), *dlanv*, *dlvgostv*, *dobrodêtelv* (*dobridetêlv*), *dostoinostv*, *dragostv*, *drvželv*, *drvzostv*, *drêvlostv* (*drêvlostv*), *dêti*, *dêtv*, *dêtelv* (*dêtelv*), *eresv* (*erêsv*), *žalostv*, *žestostv*, *žiz'nv*, *žitv*, *žlvcostv* (*žukkostv*), *žlvčv* (*zlvčv*), *zabiv*, *zaviv*, *zapovêdv*, *zelenostv*, *zibêlv*, *zledv*, *zlobostv*, *zlostv*, *zobv*, *zrêlostv*, *izvêstv*, *izgibêlv*, *izgrêbv*, *isповêdv*, *isповêstv*, *istostv*, *kaznv*, *k'znv*, *klêtv* (*klitv*), *kobv*, *kokošv*, *koristv*, *kostv*, *krastelv* (*krastêlv*, *hrastêlv*), *kratkostv*, *krelûtiv*, *krivostv*,

krotostъ, krъhostъ, krêpostъ, kupêlъ, lakomostъ, lačnostъ, ludostъ, lъgostъ, lъstъ, lъhkostъ, lъnostъ, lêpostъ, lêtoraslъ, lêtъ, lûbostъ, lûbъznъ (lûbeznbъ), lûtostъ, malostъ, mastъ, mekkostъ, milostъ, mislъ, mladostъ, množъ, močnostъ, močъ, mrъzostъ, mrъskostъ, mrъtvostъ, mudrostъ, mъstъ, nabožnostъ, naglostъ, napastъ, nevრêdnostъ, nevрêdostъ, nevрêdnostъ, nevрêdnostъ, nevрêdnostъ, neesitъ, nemilostъ, nemočъ, nenavistъ, nepriêz'nbъ, neravnostъ, netъkmenostъ, nečъstъ, novostъ, nočъ, obitêlъ (obitelъ), oblastъ, obêstъ, odêtelъ, okruglostъ, ostrostъ (oštrostъ), osvъ, otainostъ, otraslъ, otšъstъ, oholostъ, pažitъ, pakostъ, pametъ, pedъ, pestъ (pêstъ), pečъ, pečalъ, pičalъ, plъnostъ, plъtъ, počъstъ, pogibêlъ, podobnostъ, pomastъ, pomočъ, porasъlъ, poslastъ, pohotъ, počъstъ, pravostъ, pravъ, prazdnostъ, prazdnъ, pripomočъ, priêz'nbъ, propastъ, propozêdъ, prostranostъ, protivnostъ, prъstъ, prêbêlostъ, prêdlûtostъ, prêlъstъ, prêmilostъ, prêmudrostъ, pъênostъ, pêsnbъ (pisanъ), ravnostъ, radostъ, raskošъ, ratъ, rukovetъ, rukoetъ, rъvnostъ, rêdostъ (redostъ), rêčъ, samohotъ, svetločъ, svetostъ, svetočъ, svêdъ, svêstъ, svêtlostъ, semrъtъ, silnostъ, silostъ, sitostъ, skaz'nbъ, skorostъ, skrižalъ, skrovnostъ, skrъbъ, skudostъ, skupostъ, slabostъ, slavnostъ, sladkostъ, sladostъ, slastъ, slêpostъ, sminostъ, smêrenostъ, solъ, srъditostъ, srъdostъ, srêdostъ, starostъ, stvarъ, strastъ, strahostъ, studenъ, summnostъ, svh'лъ, sênbъ, sêtъ, tainostъ, tvarъ, tvръdostъ, tvръdъ, teškostъ, tilostъ, truhlostъ, trъpostъ, trъstъ, trêzvnostъ (trêzmostъ), tukostъ, t'čadъ, tъmnostъ, tъnkostъ, têsnostъ, udnostъ, užastъ, upostasъ, hitrostъ, hlepостъ, hlêpъ, hotъ, hrъlostъ, čedrostъ, cêvъ, cêlostъ, čarъ, čedъ, čeladъ, čelûstъ, čestъ, črъbnostъ, čbstnostъ, čbstъ, êdъ, êrostъ, êsli, ûnostъ.

Mješovite imenice: *i/a*-osnove (N = 22)

basnbъ/basna, branъ/brana, gusli (pl. tantum), ešutъ/ešuta, ženitъvъ/ženitva, žeravъ/žerava, zavidočъ/zavidoča, zlobъ/zloba, kvatri (pl. tantum), lъžъ/lъža, milotъ/milota, molitъvъ/molitva, obrъvъ/obrъva, okovъ/okova, piêlъ/piêla, prit'čъ/pritča, rasprъ/raspra, svobodъ (sl-) / svoboda (sl-), skvръnbъ/skvръna, stranъ/strana, suetъ/sueta, utvръdъ/utvръda

Mješovite imenice: *i/o*-osnove (N = 13)

blaz'nbъ, bludъ (blûdъ), vръvъ, danъ, dovolъ, dъbrъ (dabrъ, dabarъ), zêrъ, mêdъ, novoraslъ, nraстъ (naraстъ), prъsi (pl. tantum), s'blaz'nbъ, udolъ

Imenice nejasna statusa (N = 29)

akridъ, imnbъ/im'na, latъvъ, lača, navistъ, nardъ/narda, nezavistъ, obut(ъ)êlъ, ostrovъ, otrêbi, plestъ, plêšъ, podnêtъ, pokaznbъ, polunočъ, priklêtъ, prokazъ/prokaza, prêdvъrъ, prêpozêdъ, raspalъ, ritъ, sviralъ/sviralа?, svoitъ, sitъ, snêdъ, srъdъ/srъda, tinъ, trizmočъ, črъvlenъ.

Feminine *i*-declension nouns in Croatian Church Slavonic

Abstract

The article presents for the first time a comprehensive list of feminine *i*-stem nouns attested in Croatian Church Slavonic. The list is based on the material compiled for the *Dictionary of the Croatian Redaction of Church Slavonic*. Due to the complexity of the material, the paper presents in detail the methodology for collecting and classifying nouns and the criteria for recognizing feminine *i*-stem nouns. The procedure resulted in a list of 334 *i*-stem nouns in a list of approximately 17 000 words. According to the criteria used in the paper, *i*-stem nouns are divided into three groups: 1) nouns that show exclusively *i*-stem forms (pure *i*-stems); 2) nouns that, in addition to *i*-stem forms, also show *a*-stem or *o*-stem forms (mixed *i*-stems); 3) nouns of unclear status, for which, according to intralinguistic and/or comparative-historical criteria, it can be assumed that they belong to the *i*-declension, but there are not enough arguments for this in the material. The collected list is compared with the list of feminine *i*-stem nouns attested in Old Church Slavonic. This comparison reveals a significant increase in the number of nouns formed with the suffix *-ostb* in Croatian Church Slavonic in comparison to Old Church Slavonic, as well as a number of mismatches in declension type.

Ključne riječi: hrvatski crkvenoslavenski jezik, *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, slavenske *i*-osnove, povijesna morfologija, staroslavenski jezik

Keywords: Croatian Church Slavonic, *Dictionary of the Croatian Redaction of Church Slavonic*, Slavic *i*-stems, historical morphology, Old Church Slavonic